

OudRhenen

jaargang 34 – januari 2015 – nr. 1

1939 - 1945

PTE DAVID ANDERSON R NORFOLK REGT
CPL JAMES DARRAGH R A MC
O.S. JOHN GORDON R N
RFN ROBERT WALLACE LONDON IR
PTE SAMUEL GRAHAM WARKE R A F V R
C S M THOMAS GORDON IR INFUS
PTE SHIELA MILLAR AUX TERR SERVICE
F SGT FRANCIS A MCCLUSKEY RAF

Bijschrift van de foto op de voorpagina:
de Herenstraat in 1934, links de Bontekoestraat en rechts Bovenschen, nu Golden City

Inhoud

2. <i>Willem H. Strous</i>	Ons monument op het Frederik van de Paltshof
6. <i>Joke Honders</i>	Wie was Folker (855)?
11. <i>Toon Blokland</i>	Sergeant F.A. McCluskey heeft een gezicht gekregen
Verslag van een zoektocht met een onverwacht einde
14. <i>Henk P. Deys, Ad J. de Jong en
Ben W. van Laar</i>	Oude huizen in de Rhenense binnenstad en hun bewoners
De smederij van Bovenschen en de bodewoning
28. <i>Gerrit H. van Nieuwenhuizen</i>	Jaarverslag 2014 van de Historische Vereniging
Oudheidkamer Rhenen e.o.
31. <i>Ad J. de Jong</i>	Boek over familiewapens in Zuidoost-Utrecht
32. <i>Jaap Klootsema</i>	Financieel Jaarverslag 2014 van de HVOR

Colofon

Oud Rhenen, tijdschrift voor
de Historie van Rhenen, uitgegeven
door de Historische Vereniging
Oudheidkamer Rhenen en Omstreken
www.oudrhenen.nl

Erevoorzitter dr. H. P. Deys
Ereleden W.H. Strous
Ing. H.B. Gieszen

bestuur
voorzitter
drs. W. A. van Ommeren

secretaris
ir. G.H. van Nieuwenhuizen
Rozenlaan 72
3911 DX Rhenen
(0317) 61 4273

penningmeester
J. Klootsema, Rhenen
(0317) 74 12 03,
ING-bank: NL70INGB000 1211163

ledenadministratie
drs. ing. A. Pilkes-van Delft,
(0317) 74 10 82

leden
J. M. D. Doorman
B.W. van Laar
N.G. van den Oosterkamp
A.P. de Ridder
mr. C. Waiboer

redactiecommissie
J. M. D. Doorman
B.W. van Laar

redactie-assistent
E. A. M. Vlak-Derksen

inleveren kopij
Paardenveld 19, 3911 XG Rhenen
b.van.laar2@kpnplanet.nl

grafisch ontwerp
Michel Backus ('Idee en Ontwerp')

druk
Cunera b.v., Rhenen

© HVOR. Niets uit deze uitgave mag
worden overgenomen dan na schriftelijke,
voorafgaande toestemming van de
redactie.

Auteurs die in dit tijdschrift publiceren
geven daarmee onvoorwaardelijk
toestemming tot het in digitale vorm
opnemen in openbare databases.

Jaargang 34, januari 2015, nr. 1

Ons monument op het Frederik van de Paltshof

Willem H. Strous

U leest het goed: Ons monument, het monument op de Frederik van de Paltshof voor het appartementengebouw 'Het Koningshuis'. Dat het nu op gemeentegrond staat betekent niet dat onze vereniging er achteloos aan voorbij mag gaan. Ruim een eeuw geleden heeft onze eerste voorzitter dit monument laten samenstellen, met Koninklijke goedkeuring en Koningin Wilhelmina's geldelijke steun.

Ons monument op de Frederik van de Paltshof (foto W.H. Strous, Rhenen, augustus 2013)

Op 5 oktober 1907 vindt een bijeenkomst plaats bij dr. Roelof Jesse thuis, net aan het begin van de Herenstraat buiten de Bergpoort.

Hij heeft een aantal notabelen uitgenodigd en samen besluiten ze tot de oprichting van een Vereniging 'Oudheidkamer voor Rhenen en Omstreken'. Terwijl de statuten nog moeten worden goedgekeurd, hetgeen op 23 december 1907 gebeurt, gaat Jesse voortvarend te werk. Meteen na de eerste vergadering in oktober schaft hij een inventarisboek aan, want de schenkingen komen al binnen. Een van de eerste vermeldingen betreft twee vrouwenkapjes uit Achterberg – in 2008 heeft onze museumconservator ze laten restaureren.

Op 13 april 1908 schrijft Jesse in zijn inventarisboek een geschenk in van wijlen mejuffrouw P. Roghair. Het bestaat uit twee zijstukken van zandsteen, met

lofwerk versierd, van de hoofdepoort van het Koningshuis en de sluitsteen van de boog van deze poort. Later is daar bijgeschreven: 'Nu uitmakende 't Monument op 't Hof van Frederik v.d. Paltz en Elizabeth van Engeland'.

In het 2^e huis woonde dr. R. Jesse (coll. W.H. Strous, Rhenen)

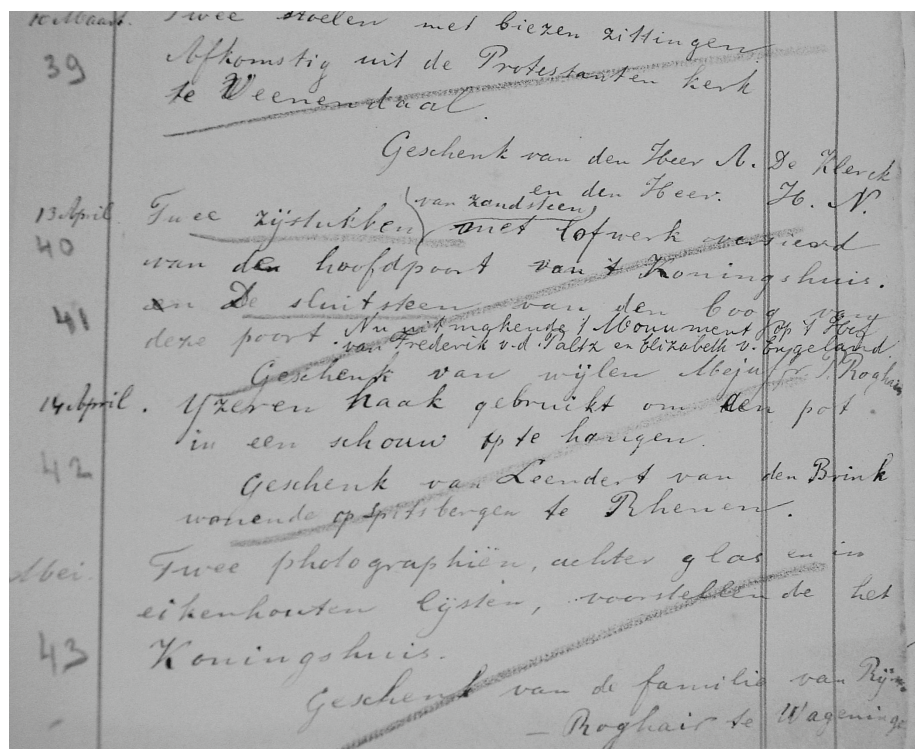

Achterbergse kapjes rond 1910 (foto W.H. Strous, Rhenen, 2008)

Maar ja, wat moet je met zoiets? Voorlopig maar opslaan in de torenhal van de Cunerakerk, zal Jesse gedacht hebben. Dat kan, want op 21 januari 1908 heeft onze gemeenteraad besloten het verzoek van de Oudheidkamer van 4 januari 1908 in te willigen om 'het lokaal of bergruimte onder de toren der

Cunerakerk' kosteloos te laten gebruiken voor het bewaren van de verzameling oudheden die worden aangeboden. En, niet onbelangrijk, men meent dat het tentoonstellen daarvan zeer zeker het vreemdelingenbezoek zal bevorderen. Ook toen al, honderd jaar geleden(!), is toerisme blijkbaar speerpunt van het gemeentelijk beleid.

De inschrijving door dr. R. Jesse in het inventarisboek (foto B. Huiskes, Rhenen)

Welk lid van het eerste bestuur op de gedachte is gekomen om iets te doen met deze restanten van het Koningshuis is niet bekend - notulen van bestuursvergaderingen zijn pas vanaf 1917 bewaard gebleven -, maar een jaar later heeft men er toch plannen mee. Jesse schrijft, als voorzitter en loco-secretaris, op 29 januari 1909 een brief aan Hare Majesteit Wilhelmina, koningin der Nederlanden. Hij begint zijn brief met de opmerking dat het Haar zeker wel bekend zal zijn dat Zijne Majesteit Frederik van de Palts, koning van Bohemen, enige tijd, van 1621 tot 1632, in Rhenen heeft gewoond en daar een aanzienlijk paleis liet bouwen. Van dit gebouw, waarvan oude afbeeldingen bekend zijn, is in 1909 bijna niets meer over, op enkele bouwfragmenten na. Maar, vervolgt Jesse, hij en

*Het door dr. R. Jesse uit oude originele bouwfragmenten samengestelde monumentje
(foto uit album Ramspek in Het Rondeel, circa 1911)*

zijn bestuur willen van deze fragmenten een monumentje samenstellen en dat plaatsen op het terrein waar vroeger het paleis stond. Hij vraagt Hare Majesteit of Zij de financiële toestand van de Oudheidkamer met enige geldelijke ondersteuning te hulp wil komen teneinde de nagedachtenis

*Een foto van Ramspek van ver vóór WOII van de hervormde pastorie met op de achtergrond het kenmerkende pand van later de heer en mevrouw Van der Spoel, waar in de voortuin het monumentje bijna tachtig jaar heeft gestaan
(foto uit album Ramspek in Het Rondeel)*

van de kleinzoon van Prins Willem I van Oranje in Rhenen levendig te kunnen houden.

Deze brief komt bijna per kerende post, via de Commissaris der Koningin in Utrecht, om advies terug bij de burgemeester van Rhenen, jhr. G.J.A. Schimmelpenninck. Deze deelt de Commissaris mee dat de kas van de Oudheidkamer vrijwel leeg is door aankoop van enkele afbeeldingen van het voormalige Koningshuis en portretten van de koning en koningin.

Hij kan de kosten van oprichting van het monument niet schatten, maar weet dat de Oudheidkamer de hoop koestert dat een gift van vijftig gulden voldoende zal zijn. De eigen inkomsten van de vereniging zijn jaarlijkse bijdragen van f 0,50 tot f 2,50 van zeer veel ingezetenen.

De burgemeester besluit zijn gunstig advies met de woorden dat veel inwoners zeer erkentelijk zouden zijn voor de belangstelling die uit een gift van Hare Majesteit zou blijken en een grote morele steun daardoor 'van onberekenbare waarde zou zijn voor het ijverig en belangeloos streven van het bestuur'.

Na een brief van Wilhelmina van 24 februari 1909 stuurt de thesaurier van Hare Majesteit op de 25^e februari in haar opdracht f 25,-. In een krantenknipsel van 24 juli 1909 doet Jesse een beroep op de Rhenenaren mee te helpen aan de totstandkoming van het monument, zeker nu Wilhelmina heeft bijgedragen. Dat schijnt gelukt te zijn, want in 1911 wordt het monument geplaatst in de tuin van het pand waar later, vanaf midden jaren '50 van de vorige eeuw, tandarts Van der Spoel woonde. Mevrouw Van der Spoel kan zich het monumentje in haar tuin nog goed herinneren.

Als de heer en mevrouw Van der Spoel eind jaren '80 van de vorige eeuw verhuizen naar de Cuneralaan wordt hun karakteristieke woning aan het Frederik van de Paltshof gesloopt om plaats te maken voor het appartementengebouw 'Het Koningshuis'. Voor het monument dat men aantreft in de tuin heeft men eerbied, in die zin dat besloten wordt het een plaats te geven voor het nieuwe gebouw. Het wordt onderdeel van een zitbank ten behoeve van vermoeide wandelaars of langsfietsende toeristen, nog steeds op ongeveer dezelfde plaats waar de ornamenten eens, circa 350 jaar geleden, de hoofdpoot van het paleis van Frederik en Elisabeth sierden.

Gelukkig voor ons geven projectontwikkelaar Ter Steege uit Rijssen, aannemer van Randewijk uit Achterberg en gemeente Rhenen blijk van historisch besef, waar wij nu dankbaar voor mogen zijn!

De (juridische) eigendom van het monument is in de loop van de 20^e eeuw ongemerkt veranderd. Dat in 1909/1911 de Oudheidkamer Rhenen en Omstreken de oprichter /initiatiefnemer en eigenaar was, is weggezaakt in de herinnering. In ieder geval is het de Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen e.o. in 1981 niet meegedeeld door de twee nog in functie zijnde bestuursleden van de oorspronkelijke Vereniging 'Oudheidkamer voor Rhenen en omstreken', de heren J. Deen en J. Hovestad, toen de vereniging

*De staat van het monument in augustus 2013
(foto W.H. Strous, Rhenen)*

een doorstart maakte. Het is de vraag of de heer en mevrouw Van der Spoel zich er bewust van zijn geweest. Toen zij midden jaren '50 van de vorige eeuw het pand betrokken namen zij huis en tuin over van de vorige eigenaar, de familie Van Wijngaarden, en aan de straatkant stond daar, voor iedere voorbijganger zichtbaar, al ruim veertig jaar het aandenken aan Frederik en Elisabeth. Volgens ons verenigingslid de heer J. Meiresonne, oud-gemeentesecretaris van Rhenen (overleden 19-01-2014), is door de ornamenten een plaatsje te geven op gemeentegrond, het monument eigendom van de gemeente geworden. Hij kan in de akten, in bezit van de VVE 'Paltshof Residence', niets vinden dat wijst op een gevestigd recht van opstal met betrekking tot het monument op gemeentegrond. Dat betekent natuurlijk niet dat wij ons niet hoeven te bekommeren over de staat van onderhoud. Het laat op dit moment te wensen over. Omdat onze vereniging indertijd, 100 jaar geleden, het initiatief heeft genomen tot oprichting van het monument, gaat het ons wel degelijk aan.

In *De Vallei* van vrijdag 13 augustus 1982 doet de eerste secretaris van onze dan net herrezen vereniging een dringend beroep op de gemeente om onderhoud te plegen aan het monument. In het artikel zegt J. Combrink – hij wordt door de verslaggever 'strijder voor laatste Rhenense monumenten' genoemd –: "Nu bekommert niemand zich er meer om. Dat zou Wilhelmina eens moeten weten!" Samen met de Bond Heemschut brengt hij dit, en andere zaken, bij burgemeester Schoonderbeek op 3 maart 1982 ter sprake.

Combrinks beroep op de gemeente wordt wel gehoord. Na de bouw van 'Het Koningshuis' wordt het monument rond 1989/1990 onderdeel van de zitbank vóór het gebouw en het wordt regelmatig door de gemeentelijke plantsoendienst onderhouden. Mocht het groenonderhoud te wensen

overlaten, dan schrijft Meiresonne, als secretaris van de VVE 'Paltshof Residence', een briefje naar de gemeente, waarna er iets aan wordt gedaan, met name aan de groenvoorziening, zoals in 2006 en in 2011.

Nu echter is er meer aan de hand. Het is niet zozeer de groenvoorziening, maar de totale staat die verwaarloosd is. De stenen poeren waarop de planken van de bank rusten, zijn in verval, de voegen zijn hier en daar verdwenen en stenen laten los. De planken die erop rusten zijn doorgezakt en liggen los. De ornamenten zelf moeten verzorgd worden, waarbij de letters weer leesbaar gemaakt moeten worden. Wij, en met name de gidsen van het Cuneragilde, willen toch aan onze bezoekers, zonder ons te hoeven schamen, laten zien dat Frederik en Elisabeth hier, precies op deze plaats, hebben gewoond in hun paleis?

In onze vereniging zijn voldoende leden aanwezig die met weinig geld en veel enthousiasme weten om te gaan met troffel en hamer, zaag en beitel. Zij zullen ons ongetwijfeld met plezier willen helpen met de broodnodige deskundige adviezen. Vooraf zal echter met de gemeente, als huidige eigenaar, overleg moeten worden gevoerd: van andermans eigendom moet je zonder zijn toestemming afblijven. Maar in deze tijd van bezuinigingen en oproepen tot burgerparticipatie zal de gemeente ons initiatief alleen maar kunnen toejuichen.

Ik ben benieuwd of ik ons bestuur heb kunnen overhalen om de stenen nagedachtenis van Frederik van de Palts en Elisabeth van Engeland te adopteren en het in de vereniging die plaats te geven die het verdient. Ook als eerbewijs aan Roelof Jesse en zijn medebestuurders van het eerste uur, voor hun actie ruim honderd jaar geleden. Het is toch zeker nog steeds **ONS** monument?!▪

Wie was Folker (855)?

Joke Honders

In het begin van de 9e eeuw leefde er een zekere Folker die over een groot goederenbezit beschikte, ook in Rhenen en omgeving. Dat bezit schonk hij in 855 aan het klooster Werden in Duitsland. Dit artikel probeert de achtergrond te schetsen van de figuur Folker.

HET GOEDERENBEZIT

Welke goederen aan Werden geschonken werden kunnen we lezen in een oorkonde uit 855. Deze oorkonde werd op twee verschillende data opgesteld, te weten op 7 en 10 november.

Op 7 november in de villa Hlara, gelegen in de gouw Flethite en drie dagen later in de villa Hlegilo, in de pago Batua. De eerste naam slaat op Laar in Achterberg, de andere zou het toponiem 'Engel' in Dodewaard kunnen zijn. De ondertekening vond volgens de oorkonde uiteindelijk plaats aan de oostelijke (!) oever van de rivier de Rijn.

In het document is sprake van goederen in de pago Flethite namelijk in de villa Hlara (Laar), in de villa Hreni (Rhenen), in Rimbrahti (Remmerden), in Hnodi (De Nude), een bosin Hrenhem (Renswoude) en in de villa Tiuli. Deze laatste moet trouwens – gezien de andere namen en het feit dat het in de gouw Flethite lag – in de omgeving van Rhenen gelegen hebben en kan daarom niet op Tuil in de Tielerwaard slaan.

Het kan bijna niet anders of dit was de buurtschap Tuil bij Doorn. [n.b. Dan moet de naam Thiuli uit de latere oorkonde van 970, waarin keizer Otto I de schenking bevestigt die Wichman IV van Hamaland aan het klooster Hoog-Elten deed, ook op de buurtschap Tuil bij Doorn slaan. Daarin wordt o.a. het volgende rijtje opgesomd: Lienden-Leya (TerLeede)-Thornas en Thiuli. Dit even als zijsprongetje om te laten zien hoe men in het verleden de namen in oorkondes soms verkeerd geïnterpreteerd kan hebben.] Folker schenkt ook goederen die op de Veluwe gelegen zijn, te weten in Putten, Drie, Ermelo, Buurlo en verder in plaatsen met onherleidbare namen waaronder Hotseri, Rentelo, Vunnilo (zie kader), Niutlo, Hornlo, Urthunsula, Dabbonlo, Wardlo, Orclo, Legurlo, Langlo en Archi. De andere goederen van Folker lagen in de Betuwe (insula Batua), in het graafschap van Ansfrid, n.l. te Andelst, Slijk-Ewijk, Elden, Getvurdh (Gesperden tussen Dodewaard en Hemmen), Hrineshem en Linterwic. Verder zou hij ook nog goederen in Hamaland hebben en in Frisia, in de gouw- Kinhem in de villa Obbinghem. De goederen in Hamaland worden hier verder niet bij name genoemd. Alles bij elkaar een hele lijst goederen die deze Folker of Folkeri tot zijn beschikking had. De grote vraag is nu, wie was deze Folker en hoe kwam hij aan deze bezittingen?

DE HEILIGE FOLKWIN

Het kan bijna niet anders of we hebben hier te maken met de heilige Folkwin of in het Latijn Folcuinus. Deze heilige is namelijk op 14 december 855 gestorven! Exact hetzelfde

Karel Martel

jaartal en ruim een maand na de opmaak van de oorkonde.

Hij moet zijn goederen dus vlak voor zijn dood geschonken hebben aan het klooster Werden. De heilige Folkwin, alias Folker, is een kleinzoon van Karel Martel en werd in 816/817 bisschop van Terwaan, alwaar hij in 843 den Karel Martel, de grootvader van de heilige Folcuinus, relikwieën van de heilige Audomarus († 670) Karel Martel terugbracht. [Audomarus was de eerste bisschop van Terwaan in Noord Frankrijk.] Folkwins naamdag is op 14 december. Het is niet

Veenlo en het Roversnest

De naam Vunnilo op de Veluwe heeft Sloet, de samenvoeger van de Gelderse oorkonden, vertaald als Veenlo. Wat ik mij afvraag is of er met dit Veenlo niet Veenendaal bedoeld is. In Veenendaal is namelijk sprake van de percelen Groot-Veenlo en Klein-Veenlo. Groot-Veenlo ligt aan de Gelderse of Veluwe zijde. De grens Sticht-Gelre moet van oorsprong een riviertje of rivier geweest zijn. Vlakbij het Groot-Veenlo zien we een andere en wel zeer bijzonder toponiem, namelijk het Roversveld. In oude kronieken is steeds sprake van Munna of het Roversnest, waarvan men nog steeds niet zeker weet waar dat gelegen moet hebben. Moeten we die genoemde plaats soms in de omgeving van Veenendaal zoeken?

Perceelsnamenkaart van Veenendaal met daarop Groot-Veenlo, Klein-Veenlo en het Roversveld

bekend waar Folkwin geboren is, maar de plaats waar hij gestorven daarentegen wel en dat was de plaats Esquelbecq (in het Nederlands Ekelsbeke), dat gelijkgesteld wordt met een plaats in België met een identieke naam. In zijn levensbeschrijving (Vita) staat dat hij stierf tijdens een pastorale reis naar 'die villa Esquelbecq'. Zijn stoffelijke resten zijn later overgebracht naar de Abdij van Sint-Bertin. In de daaropvolgende eeuw is zijn leven beschreven door een achterneef en naamgenoot van Folkwin: Folcuin, de abt van Lobbes. Dit op last van Gautier, de abt van Sint-Bertin. Als de schenker Folker en de heilige Folcuinus een en dezelfde persoon zijn die vlak voor zijn dood in de Betuwe en in Laar was om daar zijn testament op te maken – omdat hij blijkbaar zijn einde voelde naderen –, zou hij daarna dan nog zo'n lange reis naar België hebben kunnen maken, vraag ik mij af. Moeten we dit Ekelsbeke niet eerder in de omgeving van Rhenen zoeken? Er is één naam die gelijk bij mij opkomt en dat is het Egelmeer in de uiterste punt van Rhenen gelegen, op Amerongs grondgebied. Als het huis ergens bij Prattenburg stond, dan is dat

op Rhenens grondgebied.

Er zijn meer plaatsen die zowel in Nederland en België die dezelfde naam dragen, zoals bijvoorbeeld Aalst, Heusden en Gent enz., dus waarom kan dit ook niet met Ekelsbeke het geval zijn?

KLEINZON VAN KAREL MARTEL

Op de Franse Wikipedia wordt uiteengezet hoe de heilige Folkwin, alias Folker, gerelateerd is aan Karel Martel (685- 741) en dus ook aan Karel de Grote, waarvan hij een neef was. Karel Martel had namelijk bij een onbekende concubine (volgens de Nederlandse Wiki was dat Ruodhaid) een natuurlijke zoon Jérôme of Hiëronymus, die als een Karolingische graaf betiteld wordt. In de levensbeschrijving (Vita) van Folkwin wordt gezegd dat hij een zoon is van deze Hiëronymus en van een Visigotische edelvrouw, Ercheswinda geheten. (Zij zou volgens de Franse Wikipedia mogelijk de dochter van de Visigotische vorst Reccard zijn). Volgens het geschrift Gesta abbatum Sancti Bertini Sithiensium had Folker een broer Audouen. Sommige onderzoekers menen echter dat dit een halfbroer geweest moet zijn, dus van een andere moeder. Feit is in iedere geval dat Folkwin en Audouen allebei kleinzonen zijn van Karel Martel.¹

WAAROM AAN WERDEN?

Waarom zou Folker zijn bezit aan Werden geschonken hebben en niet aan de abdij waar hij begraven werd. Dat zou toch veel logischer zijn geweest? Kwam dit misschien omdat Werden een familie klooster was, dat rond 800 gesticht werd door de missionaris Liudger, wiens grootvader Wurssing was, ook wel aangeduid als Wurssing Ado of als Wurssing uit het geslacht Ado? Wurssing, die een belangrijke rechter

Legende van het Belgische Ekelsbeke

Net zoals bij Prattenburg sprake is van de Cuneralegende kent men in het Belgische Ekelsbeke een soortgelijk verhaal. Daar is sprake van een 17- eeuwse legende over een zekere dame Marie-Jacqueline Triest, vrouwe van kasteel Ekelsbeke. Zij zou door haar bediende vermoord zijn, die haar lichaam vervolgens 's nachts in het park begroef. De hond van de kasteelvrouwe groef het de volgende dag weer op en de bediende werd veroordeeld tot de galg. Na die tijd zou de dame telkens met haar hondje in het park verschenen zijn. ■

was, moest vluchten toen Radboud dreigde hem gevangen te zetten omdat hij Radbouds daden niet goedkeurde. De zoon van Wurssing, de vader van Liudger, mocht later weer terugkeren naar zijn vaderlijk gebied en kreeg daarbij de familiegoederen terug. Welke die goederen precies waren, weten we niet. Na de dood van Radboud kwam de hele familie van Wurssing terug op uitnodiging van Karel Martel en kregen ze van hem een hoeve met grond bij de Zweser Eng (later Zuilen), waar Liudger geboren zou zijn.

DE BROER VAN FOLKWIN

We zagen dat Folkwins (half) broer Audouen genoemd werd; een andere naam voor Audouen is ook wel Ado, net als de bijnaam van Wurssing. Het lijkt er dus sterk op dat Folkwin en zijn (half) broer Audouen gerelateerd waren

aan Liudger. Zijn ze via hun moeder (of als ze halfbroers zijn, via een van hun moeders) familie van de Wurssingen/ Adofamilie? Wurssing had in ieder geval dochters, die niet bij name genoemd worden. Als Folker familie was van Liudger, kan dat de reden geweest zijn dat hij zijn goederen aan het familie klooster in Werden schonk. Het klooster waar later nog meer families van Liudger abt waren.

ADO, DADO EN RADO

Als Wurssing uit de Adofamilie stamde was hij dan de zoon of kleinzoon van Ado? Als we te maken hebben met één grote heiligenfamilie, dan kan deze voorvader Ado identiek zijn aan Sint Ado(n) van Jouarre (overleden 650 of 670), die op zijn beurt een zoon was van St. Autharius (ook wel Aldecharius, Andecharius of Oye van Ussy, hoveling van Dagobert I) en van Aiga (of Ayca). Dit echtpaar had nog twee zonen, Rado en St. Ouen van Rouen (609-686). Deze laatste noemde zichzelf het liefst Dado of Dodo. Ouen (Dodo) ver-

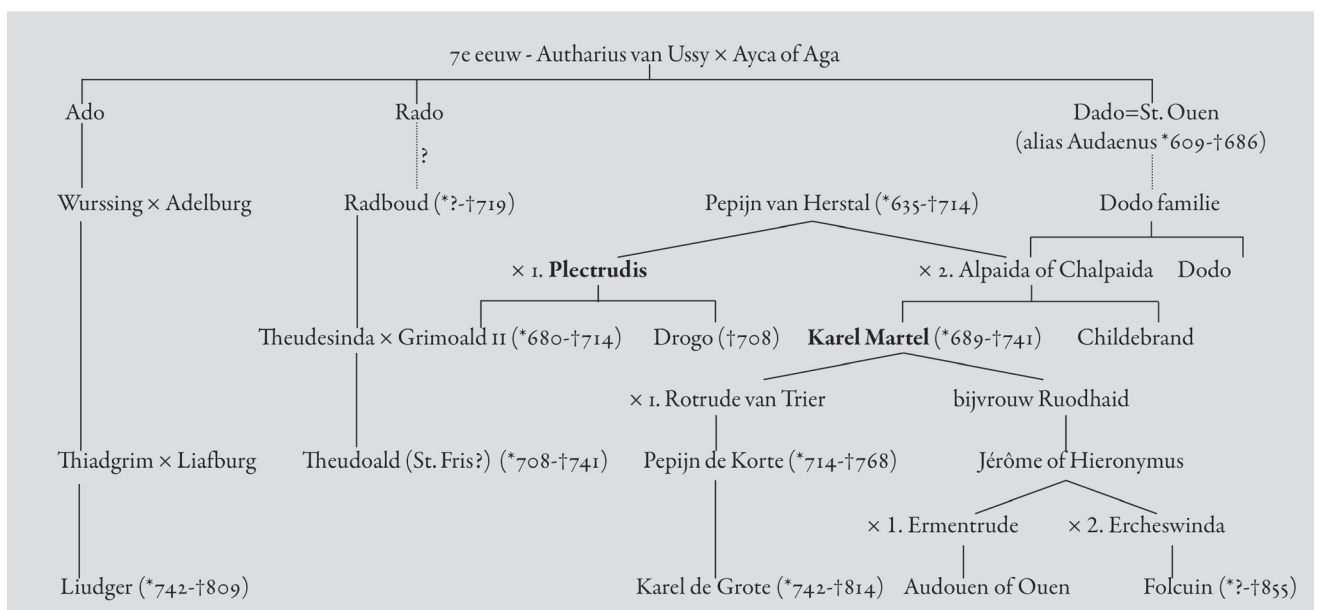
toefde eveneens aan het hof van Dagobert i, waar hij bevriend was met de edelsmid St. Eligius alias St. Elooi. Waarom er in Rhenen in de Cunerakerk een altaar ter ere van deze St. Elooi was, komt in een ander artikel aan bod. De naam Dodo is een bekende naam in de Betuwe. Later, rond 900, is er sprake van een graaf Dodo onder wiens leiding de Noormannen uit het gebied verdreven werden, waardoor zijn zoon, bisschop Balderik, weer kon terugkeren naar Utrecht. Deze graaf Dodo had o.a. goederen in Dodewaard en aan hem zou Dodewaard zelfs zijn naam ontleend hebben. Terug naar Wurssing en Radboud. De namen Radboud (Radobold) en Rado doen vermoeden dat ook hier een bepaalde link zit. Is Radboud een afstammeling van de hierboven genoemde Rado? Maar dan heeft hij niet het geloof van zijn voorvader overgenomen. Hij wilde namelijk niet gedoopt worden, was ook fel gekant tegen de vroege missionarissen².

Als hij verwant is aan Rado, dan is het niet vreemd meer dat Radboud als 'koning' van Rhenen in de Cuneralegende te boek staat. Folker alias Folkwin was dan immers een later familielid en had in en rondom Rhenen diverse bezittingen. Karel Martel moet zich uiteindelijk van de bezittingen van Radboud meester gemaakt hebben, ook van zijn bezit in Rhenen en omgeving, waardoor Karels kleinzoon Folker deze kon erven en daarmee is het cirkeltje rond.

WURSSING IN LUIK

Wurssing zou zich na zijn vlucht opgehouden hebben in Luik. In Luik is rond die tijd van alles aan de hand. Het lijkt wel op een soort familievetete. Karel Martel was namelijk een zoon van Pepijn en diens tweede vrouw, of van zijn concubine Alpaïdis. Bij zijn eerste vrouw Plectrudis had Pepijn twee zonen, Drogo en Grimoald ii. Die laatste was met een dochter van Radboud getrouwd, genaamd Theudesinda (Thiatsvind).

Genealogie overzicht

Grafplaat van Plectrudis in de St. Maria im Kapitol-kerk in Keulen.

Een graaf Dodo, waarvan gezegd wordt dat hij mogelijk een broer van Alpaïdis is, doodt de heilige Lambertus van Maastricht omdat die weigerde het huwelijk van Alpaïdis en Pepijn te erkennen. Wanneer later Grimoald II het graf van Lambertus bezoekt wordt hij door de tegenpartij gedood (714). We zien hier dus twee partijen. Aan de ene kant Plectrudis en haar zonen en later kleinzonen en aan de andere kant Alpaïdis met haar zoon Karel Martel, die mogelijk uit de Dodofamilie stamt. Radboud leverde eerst slag tegen Pepijn, sloot daarna vrede met hem en als onderdeel daarvan schonk hij zijn dochter aan Pepijns zoon, Grimoald II. Twee jaar na Grimoalds dood (714) en Pepijns dood, eveneens in 714, levert Radboud slag bij Keulen tegen diens zoon Karel Martel. Er wordt gesteld dat het ook tegen Plectrudis was, dus moet hij erop geaasd hebben om opvolger te worden als tijdelijk regent voor zijn kleinzoon. Grimoalds zoon Theudoald (Theudebald) was zijn kleinzoon, gelet op de naam van dat kind, Theudoald (een samentrekking van de namen Theudesinde en Grimoald) en was hij niet een zoon bij een andere vrouw. Deze stelling wordt meer geopperd. De verbanning van Wurssing kan dus met deze vete te maken hebben gehad en verband houden met de erfopvolgingskwes-

tie: Plectrudis zonen, Drogo en Grimoald waren immers beiden inmiddels overleden en dus wilde zij een kleinzoon aan de macht, terwijl de tegenpartij Karel Martel als koning wilde. Zeker is dat die opvolgingskwes- tie bestond. Het wordt de Frankische burgeroorlog genoemd: de strijd tussen de laatste Pepiniden en de eerste Karolingen. Had Wurssing de kant van Alpaïdis (Karel Martel) gekozen en was hij daardoor een tegenstander van Radboud geworden?

Na de slag bij Keulen, waar Karel Martel verslagen werd, keerde Radboud met een grote buit terug naar zijn gebied.

DE HEILIGE FRISO

Er zouden volgens Wikipedia, naast de dochter, geen verdere kinderen van Radboud bekend zijn, maar de latere bisschop Radboud van Utrecht (bisschop van 899-917) wordt toch via zijn moeder als een nazaat van koning Radboud bestempeld. Dat moet dan via Radbouds dochter Theudesinde en genoemde Theudoald geweest zijn, als dat tenminste haar zoon was, of zij is hertrouwd en had kinderen uit een tweede huwelijk. Daarvan is echter niets bekend.

Maar Radboud had wel een zoon! Die wordt namelijk genoemd in de heiligenreeksen. Daar is sprake van een zekere St. Friso of Fris en hij staat te boek als zoon van koning Radboud. De naam Fris of Friso duidt in ieder geval sterk op een Friese afkomst. Fris werd na de dood van Radboud opgevoed aan het hof van Karel Martel, die zelfs zijn peetvader genoemd wordt, en hij vocht met Karel tegen de muzelmannen, die vanuit Spanje Zuid-Frankrijk waren binnengedrongen. Friso werd daarbij in 732 gedood en in Bassoues in Zuid-Frankrijk begraven. Het is niet bekend of hij getrouwd was en of hij kinderen had. Ook niet welke bezittingen hij heeft nagelaten. Als zijn vader Radboud als koning te boek stond (zelfs als koning van Rhenen) moet Radboud over een bepaalde streek geheerst hebben en daar goederen bezeten hebben, waar later ook Friso aanspraak op kon maken. Bekend is dat Radboud zich na zijn verdrijving uit Fresia criterior (het grondgebied ten zuiden van de Oude Rijn) in het Kennemerland (ook wel Kinhem) ophield. Hij zou zich uiteindelijk hebben teruggetrokken in Medemblik en later in Staveren. Wat er na Friso's dood met Radbouds bezittingen gebeurd is weten we niet, wel dat meer dan een eeuw later de kleinzoon van Karel Martel de beschikking had over een groot aantal goederen in Rhenen en wijde omgeving en bovendien in de gouw Kinhem!

THEUDOALD

Na de slag bij Keulen in 716 zou Plectrudis zich overgegeven hebben ten gunste van Chilperic II van Neustria en een zekere Ragenfrid, een bondgenoot van koning Radboud. Vervolgens zou zij zich teruggetrokken hebben in een klooster bij Keulen.

Theudoald groeide op aan het hof van zijn stiefvader Karel Martel. Vreemd gezien het feit dat Theudoald een rivaal van

Standbeeld van St. Fris in Bassoues Frankrijk. Hij sneuvelde in 732 in de strijd tegen de muzelmannen, die vanuit Spanje Frankrijk binnenvielen

Karel Martel was en het was in die tijd niet ongewoon om rivalen te doden. Zo liet hij de andere rivalen, de zonen van zijn halfbroer Drogo, wel ombrengen.

Er doen allerlei speculaties de ronde over Theudoald. Volgens de Engelse Wiki zou hij mogelijk rond 741, kort Grafplaat van Plectrudis in de St. Maria im Kapitol-kerk in Keulen na de dood van Karel Martel, gedood zijn door zijn zonen.

Op de Franse Wiki daarentegen is men niet zeker of die moord wel op Theudoald (zoon van Grimoald= kleinzoon Radboud) betrekking had. Die moord zou ook op een andere Theudoald kunnen slaan. Er leefden namelijk in de eerste helft van de 8e eeuw meerdere Theudoalds. Opmerkelijk is dat er onder de genoemde personen met dezelfde naam ook sprake is van een Theudoald van Bavière, die net als St. Fris in 732 is gestorven. Waren Theudoald en Fris soms een en dezelfde persoon? Het lijkt er sterk op, want zowel St. Fris als Theudoald groeiden op aan Karels hof en zowel Fris als een Theudoald zijn in 732 gestorven. De naam Fris heeft hij misschien als bijnaam gekregen om zijn Friese afkomst aan te duiden. De Theudoald die in 741 vermoord werd moet dan een andere Theudoald betreffen.

Als deze theorie klopt dan was St. Fris niet de zoon, maar de kleinzoon van koning Radboud.

TOT SLOT

Blijft natuurlijk nog de vraag hoe Radboud en de Adofamilie aan hun bezittingen kwamen en vooral met welk recht Radboud meende zich koning te kunnen noemen. Naar mijn mening was er een link naar de Merovingers, gelet op de rijke Merovingische graven bij Rhenen, maar het fijne weet ik daar nog niet van. Feit is in ieder geval dat voorouder Autharius hoveling was aan het hof van Dagobert. Ook diens zoon Ouen (Dodo) van Rouen was samen met Eligius een belangrijke raadgever van Dagobert i. Dagobert had bezittingen in de regio. Hij heeft immers het castellum Trajectum met een daar staand en verwoest kerkje aan de aartsbisschop van Keulen geschonken om voor de kerstening van de Friezen te zorgen.

NOTEN

1. Karel Martel had ook nog een dochter Aldana die de moeder zou zijn van Guillaume de Gellone ofwel Willem van Oranje, eerste graaf van Oranje. Hij wordt ten onrechte gezien als de stamvader van de latere Willem van Oranje.
2. Dat een zoon het geloof van zijn vader niet volgt, zie vaker in die vroege eeuwen, zoals bijvoorbeeld bij koning Eadbald van Kent, die de bekering van zijn vader Aethelbert ook niet volgt.

BRONNEN

- Sloet, L. A. J. W. Oorkondenboek der Graafschappen Gelre en Zutphen.'s Gravenhage, 1872. Nr. 45 en 104.
- Linden, Stijn van der: De Heiligen. Amsterdam, 1999.
- Website Heiligennet: <http://www.heiligen.net/>
- Franse Wikipedia: [http://fr.wikipedia.org/wiki/ Charles_Martel](http://fr.wikipedia.org/wiki/Charles_Martel)
- Franse wikipedia: [http://fr.wikipedia.org/wiki/Jerome_\(fils_de Charles_Martel\)](http://fr.wikipedia.org/wiki/Jerome_(fils_de_Charles_Martel))
- Sierksma, Klaes: Liudger Thiadgrimszoon. Leven en voort leven van een Christusprediker (742-809). Franeker, 1995.
- Werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen: Veldnamen in Veenendaal. Veenendaal, 2007.
- Jonker-Klijn, Tine en Richard Roks: De bisschoppen van Utrecht van 690 tot 1581. Utrecht, 2008.
- Chijs, Pieter Otto van der: De munten van Friesland, Groningen en Drenthe van de vroegste tijden tot aan de Pacificatie van Gend. Haarlem, 1855.
- Website De Graafschap in de Middeleeuwen: <http://www.graafschapmiddeleeuwen.nl>

Met dank aan Harry Tuinhout die mij op het spoor van de Heiligen bracht.

Sergeant F.A. McCluskey heeft een gezicht gekregen

Verslag van een zoektocht met een onverwacht einde

Toon Blokland

“Last Saturday, in a deeply moving ceremony, local War Two airman Flight Sergeant Francis Anthony McCluskey was honoured by the people of Ballymoney when his name was added to the list of casualties on the War Memorial.”

Met deze tekst begon in een plaatselijke krant een artikel over de ceremonie, welke plaatsvond op 31 oktober 2014 in de Noord-Ierse plaats Ballymoney. Op uitnodiging van burgemeester Bill Kennedy en de gemeenteraad van Ballymoney waren de burgemeester van Rhenen, Hans van der Pas, en schrijver dezes aanwezig bij deze plechtigheid. Een plechtigheid die het einde vormde van een ruim anderhalf jaar durende zoektocht naar de identiteit van Sgt. F.A. McCluskey, die begraven ligt op de Algemene Begraafplaats te Rhenen. Een zoektocht met onverwachte gebeurtenissen.

DE AANLEIDING

Op Elster grondgebied zijn gedurende de periode 1940 – 1945 twee geallieerde bommenwerpers neergestort. Een Lancaster (W4191) in de nacht van 20 op 21 december 1944 tegenover de ingang van de voormalige jeugdherberg De Eikelkamp en een Halifax II (W7763) in de nacht van 6 op 7 oktober 1942 aan de voet van de Elsterberg op voormalig gebied van het landgoed Prattenburg. Ik besloot als eerste object de Halifax te onderzoeken. Het internet leverde een aantal interessante hits op. Zo werd al snel duidelijk wanneer wat gebeurd was en uit welke mensen de bemanning bestond. Van de zeven bemanningsleden waren er zes veilig met de parachute ge-

Sergeant F.A. McCluskey

land, krijgsgevangen genomen en naar krijgsgevangenkampen gebracht. De parachute van het zevende bemanningslid, Sgt. F.A. McCluskey, weigerde open te gaan. Hij kwam om en werd begraven in Rhenen. Via internet kwam ik erachter dat de weduwe van Pilot Officer E. Eggertson nog leefde. Ik nam

contact met haar op en zij stuurde mij al het archiefmateriaal betreffende die gebeurtenis uit 1942 en een periode daarna, dat zij nog had van haar man. Uit dat materiaal bleek dat er al eerder in de jaren tachtig uitgebreid onderzoek naar dat ongeval had plaatsgevonden en dat er zelfs twee bemanningsleden, te weten Ed Eggertson en Norman Brown, ons land, de plaats van de crash, de begraafplaats en andere plaatsen bezocht hadden. Maar er werd weinig vermeld over Sgt. F.A. McCluskey. In het persoonlijk verslag van de crash van Ed Eggertson stond dat McCluskey was verdronken in de Rijn, wat ik in latere stukken uit het logboek van het squadron bevestigd vind. Toch besluit ik maar eens dat graf in Rhenen te bezoeken en daar bemerk ik iets opvallends: op de grafsteen ontbreekt een leeftijd en er staat verder ook geen persoonlijke tekst bij. Dit laatste komt meer voor en is dus op zich niet afwijkend. Maar het ontbreken van de leeftijd was wel vreemd. Ik besloot dit uit te zoeken. Wie was die F.A. McCluskey eigenlijk, waar was hij verdronken, hoe oud was hij, waar kwam hij vandaan, wie waren zijn ouders en hoe zag hij eruit? Vragen, die om een antwoord vroegen!

OP ZOEK

Het onderzoek naar de identiteit van McCluskey verliep globaal langs vier lijnen: via het internet, de lokale, regionale en internationale archieven, via de media en middels persoonlijke gesprekken met ooggetuigen en nabestaanden van ooggetuigen. Onderling hebben deze 4 lijnen steeds verbindingen gehad.

Uit de vluchtrappen blijkt dat de bemanning drie bombardementsvluchten in dezelfde samenstelling heeft gemaakt. De eerste vlucht was op 2/3 oktober 1942 met als bestemming Krefeld; op 5/6 oktober met bestemming Aken en op 6/7 oktober bestemming Osnabrück. Van de twee eerste vluchten keerde men veilig terug. Van de laatste vlucht niet. In dat vluchtrapport staat de kille vermelding ‘missing’. In het vluchtrapport van 4 november 1942 staat de aantekening dat de 6 bemanningsleden ‘POW’ (prisoner of war) zijn en dat Sgt. F.A. McCluskey verdronken is en begraven te Rhenen.

Dan ontmoet ik op een dinsdagochtendbijeenkomst van de HVOR dhr. Joh. Smit. Hij is de zoon van de overleden begrafenisondernemer G.J.H. Smit uit Rhenen. Hij had wel iets over McCluskey was zijn mededeling. Op bezoek bij hem laat hij een handgeschreven document van zijn vader zien. In dit document staat een beschrijving van de begrafenis van M.C. Cluskey op zondag 11 oktober om 09.30 uur

Mevr. Jannie van Beek-Pol

met de dragers R. v. Laar, A. v. Veldhuizen, W. v.d. Toorn en G.J.H. Smit. Hij was met Duitse militaire eer begraven. Mevr. Landzaat was erbij aanwezig. Opvallend was echter het ontbreken van de voorletters F.A. Het raadsel wordt nog groter als blijkt dat op een foto van J. Koekoek in het boek 'Begraven in Rhenen' het graf in 1944 ook staat afgebeeld met de voorletters M.C. Waarom stond er M.C. en geen F.A.? Maar ik kwam dit nog vaker tegen. Op 13 oktober 1942 wordt door de chef-veldwachter Gerrit Dieckman aangifte gedaan van het overlijden op 7 oktober van M.C. Cluskey, behorende tot het personeel van de RAF. Verdere gegevens zijn onbekend, aldus de aangifte. Ook in het archief van de gemeente Rhenen kom ik rekeningen van de kist en het vervoer tegen, die spreken over de Engelse vliegenier M.C. Cluskey. Maar het gaat verder. In het archief van het Rode Kruis vind ik een dossier uit 1946 met de naam M.C. Cluskey waarin een brief zit van Mej. H. Vos, Paardenveld 11 te Rhenen, waarin zij schrijft dat zij op zoek is naar de familie van de RAF piloot M.C. Cluskey. Zij wil de nabestaanden inlichtingen geven over zijn dood en begrafenis. Het vermoeden bestaat dat er nooit contact is geweest. Ik besluit naar het Luchtvaartmuseum in Soesterberg te gaan om helderheid te krijgen over het herkeningsplaatje dat bij de RAF in gebruik was. Niemand kan me

War Memorial in Ballymoney

helpen. Totdat ik ergens zo'n plaatje zie liggen. De puzzel is opgelost. Op het plaatje van de RAF stond het registratienummer, RAF, geloof en alleen de achternaam. Waarschijnlijk hadden de Rhenenaren en de Duitsers de letters Mc van de achternaam McCluskey als voorletters aangezien en was er geen ander middel voor handen om de juiste identiteit vast te stellen. Maar de vraag over de leeftijd en eventuele tekst was nog steeds niet opgelost. Dan maar contact zoeken met de Commonwealth War Graves Commission. Deze immers beheert dat graf. Helaas, zelfs deze Commission kon zijn leeftijd niet vertellen en van zijn familie wist men ook niets. Het spoor begon dood te lopen. Er was nog maar één mogelijkheid. Zijn 'service record' bij de RAF aanvragen. Na een aantal plichtplegingen en na het betalen van de onvermijdelijke Engelse ponden werd het mij toegestuurd. Het uur der waarheid. Francis Anthony McCluskey bleek te zijn geboren op 1 juli 1922 te Ballymoney, Co. Antrim. Hij was dus 20 jaar toen hij overleed en hij kwam uit een plaatsje in Noord-Ierland. Dat was duidelijk, maar nu verder. Zijn er nabestaanden of familieleden? Nu intensief zoeken op de website van Ballymoney. Daar kwam ik erachter dat dit dorp een War Memorial had en een Roll of Honour, maar daar stond geen F.A. McCluskey op. Maar de site nodigde mensen die aanvullingen hadden uit om te reageren. Ik reageerde en op deze wijze kwam ik in contact met Keith Beattie, de museummanager van The Ballymoney Museum. Hij was geïnteresseerd in mijn verhaal en bevestigde het vermoeden dat zij niet wisten dat F.A. McCluskey een gesneuvelde militair uit Ballymoney was en dat hij in Rhenen begraven lag. Hij belooft mij op onderzoek uit te gaan. Dat is het begin van een zeer intensieve samenwerking met, naar het pas onlangs is gebleken, onverwacht einde. Keith kan in de lokale en regionale archieven niets vinden met betrekking tot de McCluskey-familie. Wel vindt hij een krantenartikel van 10 oktober 1942, waarin vermeld staat dat Mrs. F.A. McCluskey een officieel telegram heeft ontvangen dat haar kleinzoon, Sergeant Francis Anthony McCluskey, wordt vermist. Zijn oma? Vreemd. Een krantenbericht van 7 november maakt melding van de dood van Sgt. F.A. McKeever, die eerder werd vermist en op hetzelfde adres woonde! Verwarrend. Keith kon er geen verklaring voor vinden. Hij schakelt mensen van de RAF in om te helpen zoeken. Intussen is het begin mei 2013 geworden. Op 4 mei rond 10.00 uur legt burgemeester Van Oostrum een krans bij het graf van Sgt. F.A. McCluskey. Dit is mijn kans. Ik maak er foto's van en stuur deze op naar Ballymoney. Keith maakt een artikel voor de plaatselijke krant met een oproep om gegevens over Sgt. F.A. McCluskey. Het artikel verschijnt in twee kranten maar er komt geen enkele reactie! In juli 2014 verschijnt er een artikel in de RBC en Rijnpost, waarin ik de bevolking van Elst en Rhenen oproep om informatie over de toedracht van het ongeluk en de verdrinkingsdood van F.A. McCluskey. Ik krijg een aantal reacties. Enkele gaan over andere vliegtuigen

die zijn neergestort op Rhenens grondgebied, maar één reactie gaat over 'mijn' vliegtuigen is afkomstig van dhr. Gerrit Gerssen. Hij is de zoon van Klaas Gerssen die van 1938 t/m 1960 wachtmeester was bij de politie in Rhenen. Gerrit wist zich te herinneren dat zijn vader vertelde over het gebeuren rondom de dood van Sgt. F.A. McCluskey. Hij was na een stille tip per fiets met een aantal helpers naar de plaats des onheils gegaan. Daar trof hij McCluskey aan, zittend tegen een boom. Uiterlijk ongeschonden maar met de ogen dicht. Dood. Dit verhaal week dus af van wat er in de archieven stond. Maar wel interessant. Intussen weet Keith het gemeentebestuur en de RAF te bewegen actie te ondernemen om de naam van Sgt. F.A. McCluskey op het War Memorial te laten plaatsen. Ondanks dat we nog geen nabestaanden of familie hadden kunnen vinden.

HET ELSTER GESCHIEDENISHUIS

Eind 2013 gaat een nieuw initiatief van de Werkgroep Elst & Remmerden van de HVOR van start. Het Elster Geschiedenishuis is een feit. Het beoogt een plaats te zijn waar de Elster bevolking elkaar kan ontmoeten om aan de hand van lezingen en presentaties over de geschiedenis van Elst en Remmerden te praten. Op een van de presentaties vertel ik over mijn onderzoek naar Sgt. F.A. McCluskey. Op de volgende presentatie krijg ik door een bezoeker een geel 'mutsje', een cap aangeboden. Zij had het gekregen van mevr. Jannie van Beek - Pol uit Veenendaal. Die beweerde dat zij het gevonden had naast het lichaam van een overleden parachutist in de bossen van Prattenburg. Zou het?? Meerdere bezoeken aan mevrouw J. van Beek - Pol waren het resultaat. Hierbij werden de feiten steeds weer bevestigd, samen met het verhaal van dhr. G. Gerssen. Het ontbreken van aanvullend bewijs voor de verdrinking was voor mij aanleiding om aan te nemen dat Sgt. F.A. McCluskey niet verdronken was in de Rijn, maar de dood had gevonden bij een ongelukkige landing in een boom met een niet-ontvouwen parachute. De yellow cap moet dus afkomstig geweest zijn van Sgt. F.A. McCluskey. Deze vondst en conclusie werden gedeeld met Keith Beattie en hij stelde voor om aan mevr. Jannie van Beek - Pol te vragen of hij de yellow cap enige tijd in bruikleen zou kunnen krijgen. Hij wilde een display maken over de gebeurtenissen rondom Sgt. F.A. McCluskey en dan zou de yellow cap daar een plaats in krijgen. Mevr. J. van Beek - Pol stemde daarmee in. Als ik weer bij haar op bezoek ben vertelt ze me dat ze besloten heeft "het mutsje" zoals zij het noemde, definitief aan het museum te schenken. "Daar hoort het thuis", zei ze. Uiteraard was Keith zeer blij met deze geste. De voorbereidingen en werkzaamheden met betrekking tot het aanbrengen van de naam op het War Memorial vorderen echter gestaag. De datum van de onthulling verandert van 11 november in 1 november. En nog steeds geen familie of nabestaanden. Keith en ik, wij hebben ons erbij neergelegd. Jammer, maar het is niet anders.

DE ONTKNOPING

Intussen bereikte de officiële uitnodiging tot het bijwonen van de plechtigheden (er zal ook een monument ter nagedachtenis aan de gesneuvelden van WW 1 onthuld worden.) de burgemeester en mij, en wij treffen onze voorbereidingen. Ons bezoek is gepland van 31 oktober t/m 2 november, waar bij de ceremonie zal plaatsvinden op zaterdag 1 november. Intussen krijg ik van Keith bericht dat hij zaterdagmorgen 25 oktober om ongeveer 08.00 uur nog een live interview zal geven op de Ulster Radio. Ik luister naar het interview en neem het tegelijkertijd op. In de loop van de dag krijg ik een e-mail van Keith met de mededeling dat er iets heel bijzonders is gebeurd. Er heeft zich nog tijdens de uitzending een familielid gemeld. Een volle nicht van Francis Anthony McClusky, genaamd Patricia McCluskey, had de uitzending in bed gehoord en had direct gebeld. Zij wist niet dat de familie werd gezocht en wist ook niets van de activiteiten van de week erop. Toch nog?! Op zaterdag 1 november kon ik de familie McCluskey en de aangetrouwde familie O'Brien in Ballymoney dan ontmoeten. Tijdens de ceremonie werden er kransen gelegd door Paul O'Brien namens de familie en door burgemeester Hans van der Pas namens de burgers van Elst, Rhenen en Achterberg en tevens namens de gemeenteraad, waarna hij nog een korte toespraak hield. De yellow cap kon ik nu gelukkig overhandigen aan de familie McCluskey. Na familieberaad besloten zij op hun beurt de yellow cap weer af te staan aan Keith Beattie voor de display in het museum. Tijdens een informeel moment kon ik de familie en andere belangstellenden aan de hand van documenten en foto's uitleg geven over de speurtocht naar de identiteit van 'Franky', zoals hij werd genoemd. Enige dagen later kreeg ik per e-mail een prachtige foto van 'Franky'. Mijn doel heb ik bereikt. Sergeant F.A. McCluskey heeft nu een gezicht gekregen, zijn familie kent nu zijn verhaal en zijn naam wordt herinnerd en herdacht in zijn geboorteplaats Ballymoney en in Rhenen. De vlag van Rhenen en van de HVOR zijn nu in Ballymoney als teken van verbondenheid tussen de beide steden en hun onderzoekers. ■

Patricia McCluskey

Oude huizen in de Rhenense binnenstad en hun bewoners

De smederij van Bovenschen en de bodewoning

Henk P. Deys, Ad J. de Jong en Ben W. van Laar

Op zoek naar de oudste bewoning van de Rhenense binnenstad en om verder inzicht te krijgen in het ontstaan van de stad Rhenen vervolgen we met de geschiedenis van twee huizen in de Rhenense binnenstad aan de noordkant van de Herenstraat in de buurt van de Bergpoort. Deze zijn daarom zo interessant omdat ze stonden in een gedeelte van Rhenen waar mogelijk de stad Rhenen is ontstaan. Het eerste huis vlakbij de Bergpoort werd vanaf de 16^e eeuw voornamelijk bewoond door ambachtslieden, waaronder leden van de smedenfamilie Bovenschen.

In 1801 vestigde zich daar de uit Werthausen, Graafschap Meurs, afkomstige smid Wilhelm Bovenschen, die in dat jaar voor het gerecht trouwde met de Rhenense Gerritje Achterberg. Tegen de Bergpoort en de noordoostkant van de stadswal bevond zich de woning van de po(ort)rier van de Bergpoort; later kwam hier de bodewoning die hoorde bij het gemeentehuis van Rhenen. In dit huis, eigendom van de stad Rhenen, hebben, zoals gebleken is, in de 19^e eeuw tevens leden van de familie Bovenschen gewoond. Leden van de familie Bovenschen hebben 5 generaties lang te Rhenen het smidsvak beoefend; behalve aan de Herenstraat hadden de Bovenschens smederijen in de Kruisstraat, de Torenstraat, de Oude Dijksestraat en in de Cuneralaan.

W. BOVENSCHIJN, Rhenen,

Grof-, Hoef- en Kachelsmederij.

Handel in Huishoudelijke Artikelen, IJzerwaren, enz.

VEENENDAALSCHER WEG.

Rhenen, den 1893.

An De Stadt Rhenen

Debet

Wegens gedane Werkzaamheden en Leverantiën:

aan **W. Bovenschijn**.

Oud briefhoofd van Smederij 'Bovenschijn' anno 1893

DE SMEDERIJ VAN BOVENSCHEN – HUISNUMMER A86/KADASTRAAL NUMMER F402

Aanvankelijke handelsnederzettingen konden in de middeleeuwen uiteindelijk uitgroeien tot ommuurde steden met een eigen stadsbestuur. Er vestigden zich meestal vanaf het begin al ambachtslieden, zoals smeden. Smeden waren belangrijk voor het vervaardigen van hoefijzers, werktuigen voor het boerenbedrijf, gebruiksartikelen, gereedschappen zoals messen, bijlen, zagen en wapens. Deze ambachtslieden waren meestal verenigd in een gilde.

Voorts kwamen er natuurlijk de herbergen en gasthuizen, en niet te vergeten een kerk of kapel met bijbehorende mogelijkheid om doden te kunnen begraven.

De Rhenense smeden hebben ook steeds onderhouds- en reparatiewerkzaamheden aan de stadspoorten en -hekken en openbare putten en pompen verricht (Deys 1998).

In een nieuwe stad werden veelal percelen land uitgegeven waarop huizen konden worden gebouwd. De oorspronkelijke grondeigenaren en hun nazaten trokken hier jaarlijks een rente uit, een zogenaamde 'tijns'. Het gaat vaak om een

klein bedrag, desalniettemin bleef deze jaarlijks te betalen rente bestaan tot in de 19^e eeuw. Dit om het oorspronkelijke grondrecht aan te geven. Deze jaarlijkse rente, ook wel 'uitgang' genoemd, werd soms later afgekocht.

De tijnsregisters en de jaarrekeningen van instanties als de Cunerakerk of het Gasthuis zijn dan ook belangrijke bronnen voor studies naar de bewoningsgeschiedenis van huizen in de Rhenense binnenstad.

Een smid en een timmerman aan het werk als ambachtslieden.
 Uit: Jan Luyken 'Het menselijk bedrijf' (1694)

Aan de oostkant van de stad Rhenen, vlakbij de Bergpoort, bevond zich reeds midden 16^e eeuw een huis, waarvoor jaarlijks aan het Gasthuis een 'uigtgang' van 12 stuivers betaald moest worden, een verplichting die zelfs nog tot

van adellijke afkomst en met 'klinkende' namen als Valckenaer, Van Gelder, Smissaert, Van Mathenesse, Klerck en Vonck van Lienden.

Dezefamilies lieten zich begraven in de Cunerakerk waarin rouwborden werden opgehangen met hun familiewapens. Eenvoudiger lieden werden meestal begraven op het kerkhof bij de Cunerakerk. Voor het goed functioneren van een stad waren ambachtslieden onontbeerlijk. Dit keer willen we daarom de geschiedenis van een huis bij de Bergpoort belichten waar eeuwenlang voornamelijk ambachtslieden hebben gewoond. Dus eens een keer geen adel of 'dure' mensen met hun familiewapens, maar meer 'noeste werkers', zoals smeden en timmerlieden.

in de 19^e eeuw bleef bestaan.

De Heerenstraat was vanaf de 14^e eeuw de belangrijkste doorgaande weg dwars door Rhenen geworden. Er stond aan deze straat een aantal percelen die tijnsplichtig waren aan de heren van Abcoude. Deze heren van Abcoude hebben ongetwijfeld, net als te Wijk bij Duurstede, een belangrijke rol gespeeld in de stadswording van Rhenen. De stad Rhenen was aanvankelijk tweehurig. Van Iterson suggereert in zijn boek *De Stad Rhenen* (1960) dat de stad Rhenen hier (er was ooit een curtis) begonnen zou zijn. Voorts speelt het Gasthuis een belangrijke rol in de buurt van de Bergpoort. Ook voor huizen vlak in de buurt, zoals het huis De Pauw, moest jaarlijks aan het Gasthuis een 'uitgang' betaald worden.

Er zijn aanwijzingen dat er in de middeleeuwen vlakbij de Bergpoort zelfs een (vrouwen)gasthuis gestaan heeft. De jaarlijkse 'uitgang' die voor de huizen in de buurt van de Bergpoort betaald moest worden, vinden we terug in de Gasthuisrekeningen. De inkomsten hiervan kwamen ten goede aan het Vrouwengasthuis, dat zich later bij de school in de buurt van de Cunerakerk bevond.

Aan de hand van Gasthuisrekeningen en belastingkohieren (b.v. haardstede- en familiegelden, inning 40^e penning), transporten en notarisrekeningen hebben we de eigenaren en bewoners van bovengenoemd huis bij de Bergpoort vanaf de 16^e eeuw kunnen traceren.

Detail uit de plattegrond van Rhenen, door Jacob van Deventer circa 1568

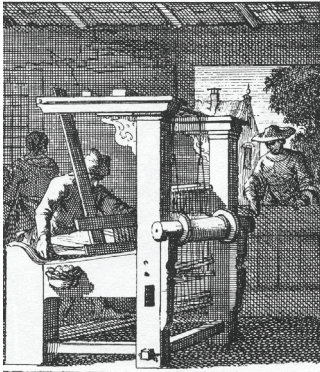
Bij de voorgaande artikelen in Oud Rhenen over de geschiedenis van huizen in de Heerenstraat in de buurt van de Bergpoort betrof het meestal aanzienlijke personen als eigenaren en bewoners. Veelal

16^e EEUW

In de rekeningen van het Gasthuis van 1547/8 staat Jan de Cuyper vermeld met een 'huys aen de Bergpoort', die 12 stuivers per jaar verschuldigd is. Ergens tussen 1548 en 1570 blijkt dit huis te zijn overgegaan op Aernt (Aert) Adriaensz. Hij is de 12 stuivers jaarlijks schuldich 'uyt sijn huys in de Lange Heerstræet aen de noortsijde opten hoeck van die Berchpoort'. Volgende eigenaar is Jan van Coelen. (1578-1583). Volgende eigenaar blijkt Jan Jansz Crauwel te zijn, die meerdere huizen in Rhenen in zijn bezit heeft. Hij wordt in 1559 reeds genoemd als slotenmaker (slootmaker) en is in 1558 gehuwd met Catharina Berntsdochter. Op 29-5-1587 'lijftochten' zij elkaar met betrekking tot een 'huysinge staende aen de Berchpoort' (regelen het vruchtgebruik bij overlijden). In de periode 1594-1602 wordt te Rhenen een Dirck Jansz Crauwel genoemd die eveneens slotenmaker is, maar ook in de stadsrekeningen voorkomt met rekeningen voor ander ijzerwerk. Hij lijkt een zoon te zijn van genoemde Jan Jansz Crauwel. Hij dient niet verward te worden met de volgende eigenaar Dirck Jansz van Wijnterswijck, die timmerman en kistenmaker is, een heel ander beroep dus. Laatstgenoemde wordt genoemd als eigenaar in de periode 1594-1610 en daarna tot 1620 Dirck Jansz (van Wijnterswijck vermoedelijk), die jaarlijks 12 stuivers aan het Gasthuis betaalt *vuyt syn huys aende Berchpoort*. Dirck Jansz van Wijnterswijck wordt reeds in 1593 genoemd als timmerman en als maker van doodskisten.

17^e EEUW

Later, in de 17^e eeuw bevinden zich ter plaatse huizen in bezit van Meinske Dircx van Wijnterswijck met aangebouwde kamertjes 'waer het witte cruys uijthangt'. Mogelijk is zij een dochter van Dirck Jansz van Winterswijck die in de 16^e

Een wever aan het werk in de 17^e eeuw (Jan Luyken 1694)

eeuw te Rhenen genoemd wordt. Het is niet duidelijk waar dat 'witte kruis' precies op slaat. Zij is mogelijk dezelfde als een weduwe van Oth Hendricksz, die Meijns Otten werd genoemd. Wij komen haar naam namelijk ook tegen in verband met dit huis bij de Bergpoort. Oth Henricsz wordt namelijk in de rekeningen van 1634-1637 genoemd als de eigenaar, daarna de wedu-

we van Oth Hendricksz en vervolgens tussen 1650 en 1657 Meijns Otten.

In 1641 wordt een Meijnsken Dirx, de weduwe van Oth de molenaar, genoemd..

In 1659 en 1661 verkopen Meijnske Dirx van Winterswijk en haar erfgenamen aan Gijsbert Franssen en Hillichjen Stevens gedeelten van *seekere huijsinge aen de Berchpoort daer tegenwoordich uijthangt het witte cruys mit kamertgens daeraen gemaekt*. Voor het huis met annexis moet jaarlijks een 'uijtgang' van 12 stuivers aan het Gasthuis betaald worden. Gijsbert Franz was linnenwever en ondertrouwde te Rhenen 27-3-1659 met Hillichjen Stevens, de weduwe van Michiel Tijngel, met wie ze, afkomstig van Amsterdam, in 1639 getrouwd was.

Gijsbert Franssen komt in financiële problemen en raakt 'onvermogen'. Het huis bij de Bergpoort, door hen bewoond, wordt in 1695 publiek verkocht. Het huis wordt gekocht door een smid, Willem van Echtelt (Egtelt); deze was als j.m. van Wamel op 23-2-1696 te Rhenen getrouwd met Anneke van Kesteren. Zij laten te Rhenen tenminste 4 kinderen dopen. Zij verhuizen later binnen Rhenen en in 1708 wordt het huis 'cum annexis' wederom publiek verkocht.

Op het huis rust dan nog steeds de jaarlijkse uitgang aan het Gasthuis van 12 stuivers.

Er bevond zich vanouds tevens een smederij onderaan de Molenstraat vlakbij de Raderput. Smid Willem van Egtelt was daar met zijn gezin naartoe verhuisd. Zijn weduwe woonde uiteindelijk in de Grutterstraat, waar zij is overleden.

18^e EEUW

De nieuwe eigenaar van het huis wordt in 1708 Jurrien Koetsier, gehuwd met Lijsbeth Klarenbos.

Jurrien Koetsier trouwde, als weduwnaar van Lijsbeth Aartse (van Soelen), te Rhenen op 7-8-1735 met Lijsbeth (van) Klarenbos, ged. Rhenen 22-4-1714, dochter van Barent Hendrikse Klaerbosch en Teuntje Wichmans. Zij laten in de periode 1736-1748 7 kinderen te Rhenen dopen. Jurrien Koetsier stond circa 1750 te boek als metselaarsknecht. Hij overlijdt in 1749.

Lijsbet van Klarenbos, weduwe van Jurien Koetsier, wonende te Rhenen, trouwt te Rhenen op 10-9-1752 met Abram van Vulpen, weduwnaar van Hendrina Fransen, wonende te Rhenen. Uit dit huwelijk worden nog twee kinderen geboren. Abraham van Vulpen overleed in 1773.

Hij was portier van de Rijnpoort. Aanvankelijk bleven ze in het huis bij de Bergpoort wonen, echter na 1757 zijn ze vermoedelijk in het portiershuis van de Rijnpoort gaan wonen, want in de periode 1757-1781 worden achtereenvolgens Marrie Busquint (1757-1763), Peter de Hoog (1765-1766), Johannes Hulshof (1768-1770), Leendert Rademaker (1772-1775) en Berend van Vulpen (1781) genoemd als bewoners.

Na het overlijden van Abraham van Vulpen neemt zijn vrouw Lijsbeth Klarenbosch het portierschap van de Rijnpoort van hem over. Zij overleed in 1795 en werd op 25-7-1795 begraven op het kerkhof te Rhenen. In 1793 wordt zij nog steeds 'poorterse' van de Rhijnpoort' genoemd.

Het huis aan de Bergpoort was op 2-2-1785 verkocht aan Dirk van Noort, weduwnaar van Jacomina van Manen. Deze was onder de naam Dirk van Oort op 27-2-1774 te Rhenen getrouwd met deze Jacomina van Manen, ged. Rhenen 20-6-1756, dochter van Anthonis van Manen en Willemina Booms. Zij kregen samen ten minste 8 kinderen in de periode 1774-1782.

Ook deze Dirk van Noort woonde zelf niet in het huis aan de Bergpoort, maar verhuurde het onder andere aan Roelof van Klarenbos.

Het huis wordt op 13-4-1805 verkocht aan Willem Bovenschen en zijn vrouw Gerritje Achterberg. Wilhelm Bovenschen, ijzersmid, kwam in 1801 met attestatie van Friemersheim bij Meurs (Duitsland) naar Rhenen, waar hij op 25-10-1801 trouwde met de Rhenense Gerritje Agterberg. Zij was een dochter van Jacobus Gerritsen Achterberg en Johanna Gadermans, ged. te Rhenen 4-10-1778. Vijf generaties lang oefenden Bovenschens het beroep van smid uit in de smederij bij de Bergpoort (zie ook Stamreeks Bovenschen aan het einde van dit artikel).

19^e EN 20^e EEUW

Het pand F 402 aan de Heerenstraat is van ongeveer 1800 tot ca. 1970 steeds in bezit geweest en bewoond gebleven door de familie Bovenschen.

In 1809 woonde er op nr. 73 een Willem Bovenschen, die hoefsmid en tapper (kroeghouder) was. In 1812 blijkt het huisnummer 86 geworden te zijn en zo vinden we tot 1830 dat hier Willem Bovenschen smid was. In een belastingkohier van 1813 staat aangetekend 'gering debiet', hetgeen inhield dat de zaken toen niet zo goed gingen. Willem Bovenschen was later tevens pachter van het Rhenense veer; hij overleed in 1833 in het veerhuis aan de overkant van de Rijn, gemeente Lienden, waar hij bij zijn dochter inwoonde.

Bij de Volkstelling van 1830 was de 52-jarige smid Willem Bovenschen, geboren in Werthausen (bij Duisburg), op

Schilderij van H.E. Roodenburg. Blik op het huis van Bovenschen gezien vanuit de Bontekoestraat. Voor het huis staan lindebomen.

Heerenstraat 86 gehuwd met Gerretje Achterberg. Inwonend was onder meer zijn zoon, de 28-jarige smid Hendrik, gehuwd met de even oude Elisabeth Jacobse(n). In 1840 is Hendrik, hoefsmid, de hoofdbewoner. Inwonend waren zijn broer, de 28-jarige hoefsmid Gerrit Jacobus, en de 18-jarige Jan Faber uit Dodewaard. Gerrit trouwde in 1847 met Aaltje van Walsem en vestigde zich aan de andere hoek van de Plantsoenstraat, op F405. Dit huis, Heerenstraat 87, gemeentebesit, werd aan Gerrit Jacobus Bovenschen, ijzersmid, voor 6 jaar verhuurd à f 40,= per jaar 'onder verplichting van behoorlijke sluiting en opening van de Bergbarrière, welke sluiting en opening thans niet meer geschiedt'. We vinden hem dan als 'tapper' (kroegbaas), maar ook als ijzersmid in het bevolkingsregister ingeschreven. Na 1850 werd het nummer 86 gewijzigd in 97 (en het adres van Gerrit Jacobus veranderde van 87 in 98).

In 1862 werd de smederij nog steeds bewoond door Hendrik Bovenschen, ijzersmid, met zijn vrouw Elisabeth Jacobse(n). Het is niet na te gaan hoe lang hij er woonde. In elk geval kwam hierna rond 1900 Arend Bovenschen, bijgenaamd 'de Pruis', omdat men in Rhenen wist dat de familie Bovenschen ooit uit Pruisen afkomstig was. Hij was

De smederij in 1927 met benzinepomp (Fotocollectie H.P. Deys)

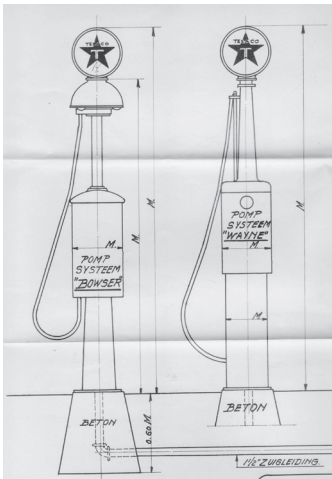
gehuwd met Jannigje Bos. Het smedenbloed stroomde de Bovenschens overigens door de aderen, want we vinden rond die tijd ook dat Willem Bovenschen, gehuwd met Hendrina Mandersloot, in de Oude Dijksestraat een ijzersmederij had. Willem werd als smid opgevolgd door zijn zoon Albertus (gehuwd met Gijsberta de Rooder). Bovendien was Dirk Albertus Bovenschen (geb. 1880, gehuwd met Johanna Hendrika Borgstede) smid aan de Cuneralaan en een Arend Bovenschen, die smid was aan de toenmalige Heerenstraat, op de hoek met de Kruisstraat.

Hendrik (†1878) en Elisabeth (†1873) hadden geen mannelijke nazaat en de smederij werd overgenomen door Arend (1849-1942), een zoon van Hendriks broer Gerrit Jacobus (van de overkant, F405). Arend, die trouwde met Jannigje Bos, heeft de smederij beheerd ongeveer tot 1915, toen zijn zoon Jan (1889-1978), gehuwd met Jacoba Pieterella Beekman het bedrijf overnam. Hun zoon Jan Engel (1920-2013), gehuwd met Roelofje Bor, is naar schatting van 1942 tot aan ongeveer 1970 in het pand als smid, maar vooral als rijwielhandelaar en -hersteller werkzaam geweest.

Het bedrijf is in de vorige eeuw met zijn tijd meegegaan. In 1924 vroeg Jan sr. een hinderwetvergunning aan voor het plaatsen van verschillende machines met elektrische drijfkracht. Zijn argumentatie was 'dat hij voornemens was de schuur en bergplaats achter zijn werkplaats en woonhuis te verbouwen tot werkplaats en smederij' met elektrische drijfkracht van een boormachine, vuurhaard en slijpsteen'. In de werkplaats zouden hoogstens 5 personen werkzaam zijn. De elektrische motor voor drijfkracht zou stroom ontvangen van de elektrische centrale te Rhenen, namelijk gelijkstroom van 2 maal 220 volt. In een ander document staat: 2 electromotoren met een gezamenlijk vermogen van 2,15 pk.

Aanvraag plaatsing benzinepomp; tekening op hinderwetaanvraag uit 1926 met foto van de geplaatste pomp

In 1926 vroeg Arend Bovenschen (Heerenstraat 95) vergunning voor een benzine-installatie voor de voorgevel, en wel van de Continental Petroleum Companij te Rotterdam (Texaco Petroleum Producten). Het was een benzine-installatie met ondergronds reservoir van ten hoogste 2000 liter en bovengrondse aftapinrichting. Het zou de benzinepomp worden die op de zuidoostelijke hoek van het pand stond, hoek Heerenstraat/Plantsoen. Een terloopse opmerking van de Arbeidsinspectie over de hinderwetvergunning 1933 is interessant. 'In het KB van 7-8-1889 wordt een voorwaarde genoemd, volgens welke de vergunning te allen tijde kan worden ingetrokken, maar die in werkelijkheid geen voorwaarde is, doch slechts een willekeurige bepaling, die aan de vergunning een opzegbaar karakter zou geven, hetwelk de wet niet kent. Het geval toch, waarin een verleende vergunning kan worden ingetrokken, is bij de wet zelve in art. 20 voorzien en derhalve heeft het gemeentebestuur daaromtrent niets te bepalen, terwijl het bovendien niet aangaat aan een bevoegdheid, die de wet in zekere gevallen toekent, een on-

1926 aanleg pompinstallatie door
Cont. Petr. Comp. te R'dam

bepert karakter te geven, en: 'de omstandigheid, dat van een inrichting hinder van ernstige aard is blijven bestaan, geen grond kan opleveren tot intrekking der vergunning op grond van artikel 20, wanneer van die vergunning geheel naar de voorwaarden, waaronder zij is verleend, is gebruik gemaakt, maar kan alléén aanleiding geven tot het opleggen van nieuwe voorwaarden'. Waarschijnlijk zijn dit voortekenen geweest van

een strijd met de gemeente Rhenen aangaande bouwvergunningen. Toch kreeg hij in 1932 ook een hinderwetvergunning voor het plaatsen van een luchtdrukhamer met een electromotor van 3 pk.

Jan Bovenschen heeft in de tweede helft van de jaren 1930 vermoedelijk flink willen uitbreiden, maar hij kreeg de wind niet mee. In 1927 en 1928 zijn verschillende bouwtekeningen ingediend. Aanvankelijk waren er te weinig gegevens; door B&W werd verzocht om duidelijker tekeningen. Uiteindelijk is de aanvraag geweigerd omdat het plan in strijd was met de bouwverordening van 1905 in verband met de rooilijnverordening van 1925. Het bleek geen gedeeltelijke, maar een gehele verbouwing te zijn. Het Rooilijnbesluit (van 29-9-1925) hield in dat wanneer een totale vernieuwing plaats zou vinden, de rooilijn terug moest. Dit gold voor de gehele Heerenstraat, die hoognodig aan verbreding van de doorgaande weg toe was. Hieraan voldeed in die tijd slechts een enkel pand. De verwoestingen van 1940 hebben ruimschoots de gelegenheid geboden hieraan te voldoen.

Jan Bovenschen, de zoon van Arend, heeft ten aanzien van

De verwoeste binnenstad met op de voorgrond de smederij

bouwvergunningen sinds 1927 gedurende tien jaar nogal wat problemen met de gemeente Rhenen gehad. Hoofdoorzaak is vermoedelijk zijn weigering, ondanks aandringen van de Gemeente, om zijn voorgevel bij de eerstvolgende verbouwing 2,10 m terug te plaatsen. Vanaf 1927 werden aanvragen voor bouwvergunningen geweigerd, omdat men vermoedde dat Bovenschen in etappes uitbreiding zou willen plegen. Een andere keer werd geen vergunning afgegeven omdat het 'in wezen een vernieuwing is, en dan het Rooilijnbesluit van kracht wordt', en: 'omdat het plan in strijd is met de bouwverordening van 1905 in verband met de rooilijnverordening van 29 sept. 1925, d.w.z. als totale vernieuwing plaatsvindt, de rooilijn terug moet. Het blijkt geen gedeeltelijke, maar gehele verbouwing te zijn'. In 1929 leidde een aanvraag voor het aanbrengen van een raam tot een uitgebreide correspondentie betreffende een beroepsprocedure. Een andere keer lazen wij de opmerking: 'De weigering tot verlening bouwvergunning berust op het feit dat door allerlei (ook oudere) wijzigingen het geheel valt onder het Rooilijnbesluit. Kennelijk wilde men een grote verbouwing in gedeelten realiseren'.

In 1933 kreeg Jan een bouwvergunning 'voor het grooten van zijn smederij'. Bovenschen wakte, volgens de Gemeente, de indruk dat hij in etappes naar een geheel nieuw pand toe wilde. Er heeft in die jaren een zeer uitgebreide correspondentie met Provincie en Ministerie plaatsgevonden. In 1937 werd een aanvraag 'verbouwen winkelpui' door de Schoonheidscommissie afgekeurd: 'Het betreft een voornaam punt in de gemeente en zal het nu een lelijk vooruitstekend bouwsel blijven'. Hij kreeg wel in 1937 een vergunning voor de verbouwing van de winkelpui, waarbij een deur in het midden met een venster links en rechts werd vervangen door een grote etalage en een deur links. In 1937 bleek tijdens de bouw een stalen balk te zijn klaargelegd, die niet op de goedgekeurde tekening stond, waarmee de verdenking viel op clandestien ontduiken van het rooilijnbesluit. De

Foto van de Heerenstraat met de situatie na de beschietingen in de meidagen van 1940.

Smid Jan Bovenschen gaat onverstoord door met zijn werk

De Heerenstraat in 1934

De huidige situatie met Chinees restaurant Golden City

bouwtekening toont de nieuwe situatie nadat er op een later overgeplaatst velletje papier en nieuw plan werd ingediend. Blijkens teksten op de pui was de *Rijksgeëdiplomeerde hoefsmid J. Bovenschen* tevens *Huis grof & Kachelsmid*. Hij was agent van de **Eerste Nederlandsche Rijwiel- en Machinefabriek** v/h H. Burgers. Op een zonnenscherm anno ca. 1935 staat 'Rijwielhandel' en 'Haarden', terwijl op een markies voor het zijraam de aankondiging **RADIO** vermeld wordt.

Na de beschietingen van mei 1940 bleef er niet veel meer over van de winkel en de smederij. De overgebleven puinhoop is gedeeltelijk zichtbaar op een foto van mei 1940. Navrant is de foto waarop Jan tussen de puinhopen van zijn smederij, met hamer en aambeeld bezig is.

In het kader van de Wederopbouw kreeg Jan Bovenschen in oktober 1941 een bouwvergunning voor het 'bouwen woon-winkelhuis met smederij'. Zijn zoon Jan Engel nam het bedrijf over en eindigde zijn bedrijf voornamelijk als rijwielverkoper en -hersteller.

In 1982 werd de rijwielhandel beëindigd als gevolg van een regeling van de gemeente/overheid over het saneren van het totaal aantal rijwielbedrijven: er waren er te veel in Rhenen, namelijk binnen een straal van 500 meter telde men vijf rijwielhandelaren: Jan Bovenschen, Peter v.d. Pijl, Jan Huydink, Kees Rozeboom en Anton Puijk. J.E. Bovenschen heeft het pand enige tijd verhuurd aan de ondernemer Kleijn, die er

een kledingoutlet had. Daarna is het gekocht door de firma Wegh (Grotenhuis), die inmiddels in het voormalige pand van Henk Groenen aan het Plantsoen, hoek Menzostaat, gevestigd was. Er is in 1981 een 'corridor' (fly-over) gemaakt van de winkel van Wegh aan het plantsoen naar het oude pand van Jan Engel Bovenschen. Daarna is het pand verkocht aan de familie Man, die er in 1988 het Chinees restaurant 'Golden City' in vestigde, dat er tot op de dag vandaag nog staat.

PORTIERSWONING LATER BODEWONING – HUISNUMMER A87/KADASTRAAL NUMMER F405

Er zijn door de eeuwen heen tot midden 19^e eeuw zogenaamde portiers (of poortiers) geweest van de Bergpoort, Rijnpoort en Westpoort. Deze poorten gingen 's avonds op slot en er werd tol geheven om de stad in te mogen gaan. Het jaarloon van alle drie portiers heeft jarenlang 27 gulden elk bedragen. Waarschijnlijk hoefden ze geen huur te betalen voor de (stads)woning waar ze in woonden, maar het jaarloon was dusdanig laag dat men er vaak een baantje als bode of keurmeester bij had. Voor de stad brachten de tolgelden nauwelijks genoeg op om de portiers te kunnen betalen.

Als 's avonds de poorten gesloten werden werd er een poortklok geluid. De poortklokkenluider werd hiervoor ook betaald. Om tot nu toe onbekende reden werd de portier van de Bergpoort in de 16^e eeuw door de kerk betaald; de jaarlonen van de andere portiers kwamen voor rekening van de stad. Er was dus een bijzondere relatie van het stads-

Het bij de Wederopbouw nieuwgebouwde pand werd begin 1945 licht beschadigd door geallieerde beschietingen vanuit de Betuwe.

gedeelte bij de Bergpoort met Cunerakerk en Gasthuis, mogelijk terug te voeren naar de ontstaansgeschiedenis van de stad Rhenen. Hierna volgt een overzicht van de portiers van de Bergpoort en de bewoners van het portiershuis vanaf de 16^e eeuw.

Smederij Bovenschen - Heerenstraat Kadastraal F402

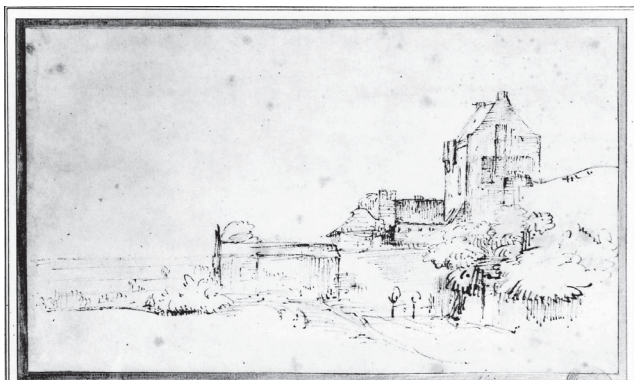
naam bewoner	beroep	naam eigenaar	adres	kadaster	datum bewoning	bijzonderheden
Willem Bovenschen geh/m Gerretje Achterberg inwonend zoon Hendrik g/m Elisabeth Jacobse(n)	hoefsmid, tapper (kroeghouder)	Willem Bovenschen (tot 1846) Legger nr. 30	Heerenstraat 73 1812: nr 86	F 402	1801-c 1840	geboren in Werthausen in 1813: gering debiet'
Hendrik Bovenschen geh/m Elisabeth Jacobse(n) inwonend ongeh. broer Gerrit Jacobus	hoefsmid, hoefsmid	Hendrik en Jacobus Bovenschen 1845-1870 Legger nr. 901	Heerenstraat 86	F 402	c 1840-c 1850	Gerrit Jacobus trouwt 1847 met Aaltje van Walsem en verhuist naar F 405, de portierswoning
Hendrik Bovenschen geh/m Elisabeth Jacobse(n)	ijzersmid	Hendrik en Gerrit Jacobus Bovenschen (1845-1871) Gerrit Jacobus en Aaltje van Walsem (later wed. Bovenschen) (1871-1889) Legger nr. 1771	Heerenstraat 86 -> 97	F 402 > 807	c 1850-c 1860	
Hendrik Bovenschen (†1878) geh/m Elisabeth Jacobsen (†1873) kinderloos	ijzersmid	Gerrit Jacobus en Aaltje v Walsem wed. Bovenschen Legger nr. 1771	Heerenstraat 97	F 807	c 1860-1887	Gerrit Jacobus † 1887
Arend Bovenschen g/m Jannigje Bos Aaltje van Walsem, wed. Gerrit Jacobus Bovenschen	ijzersmid	Arend Bovenschen 1889-1919 Legger nr. 2356	Heerenstraat 97> 133> 95	1886: F807 1890: F945	c 1880-1919 c 1887-1893	Arend bijgenaamd 'de Pruus', zoon van Gerrit Jacobus
Jan Bovenschen g/m Jacoba P. Beekman	ijzersmid	Arend Bovenschen 1889-1919	Herenstraat 95>63	1890: F945	1919-1940 1942-1959	pand verwoest in 1940; onteigening en wederopbouw 1941
Jan Engel Bovenschen g/m Roelofje (Fien) Bor	smid en rijwiel-handelaar	Jan Bovenschen (1919-1940) Leggernr. 3724 Gemeente Rhenen 1940-1960 Leggernr. 5225	Herenstraat 63	1942: F1260	c 1942-1970	
Jan Engel Bovenschen g/m Roelofje (Fien) Bor	smid en rijwiel-handelaar	Jan; Jan Engel en (zuster) Anna Krijntje Bovenschen (1948-c. 1970) Leggernr. 5798	Herenstraat 63	1948; 1961	c 1942-1970	Overname door B.A. Wegh, sinds 1988 Golden City

Voor alle bewoningsgegevens, ook in de tabellen in andere artikelen over huizen in Rhenen, geldt dat deze slechts bij benadering zijn vast te stellen. In de bevolkingsregisters ontbreekt namelijk vaak de datum van vestiging, en altijd de datum van eventuele verhuizing, of vernummering van de huisnummers. Daarentegen zijn de eigendomsgegevens, zoals vermeld in het Kadaster, veel exacter vastgelegd.

16^e EEUW

Op 16^e eeuwse stadskarten zien we bij de Bergpoort een hooggebouw ingetekend (we komen hier later op terug bij de 17^e eeuw). Het lijkt qua vorm een beetje op een 'stenen kamer', zoals Remmerstein. Op de kaart van Jacob van Deventer uit midden 16^e eeuw is bij alle drie de stadspoorten een dergelijk gebouw afgebeeld, dus kan het zijn dat er geen relatie met de werkelijkheid was en het alleen maar een uniforme manier was om aan te geven dat er een stadspoort was.

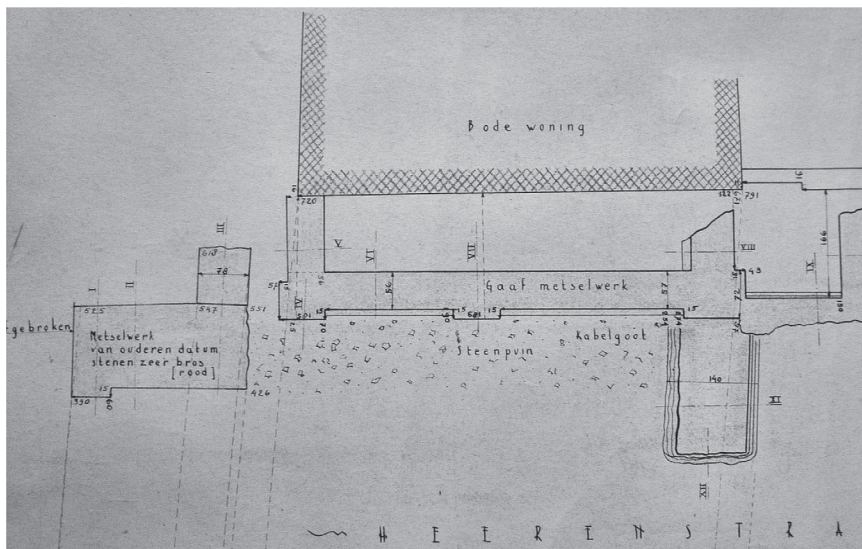
In de 16^e eeuw werd de portier van de Bergpoort door de kerk

betaald; zo vinden we in de kerkrekeningen in de periode 1571-1603 dat hij daarvoor 18 pond (gulden) per jaar ontving. Portier was toen Christoffel (Stoffel) Willemsz, die tevens orgeltrapper was. Hij werd al in 1560 vermeld als 'orgelblazer' en hij kreeg hier jaarlijks 6 gulden voor. Portier van de Bergpoort was in de periode 1563-1572 Aert Adriaensz. Zo vinden we in de kerkrekeningen van 1571/2 vermeld: *Aert Adriaensz XVIIJ pont dat hij een heel jaer des stadts Berchpoort bewaert heeft, verschenen op ten lesten quatertemperis dach voor Korsmis anno XVcLXXJ Ergo hier XVIIJ L.*

In de latere rekeningen van 1597-1605 wordt een Dirck Goortsz (of Guertsz) genoemd als portier van de Bergpoort. Het blijkt dat hij enkele jaren tevens een huis in de Coninckstraet *tegens het Gasthuys over in het suyden* bezit. Niet bekend is of hij daar ook in woonde. Na 1603 komen we in de kerkrekeningen geen vermelding meer tegen van betaling van de portier van de Bergpoort. Vermoedelijk nam daarna de stad de betaling van de portiers van alle drie poorten voor haar rekening.

Gezicht op de Bergpoort vanuit het noorden door Rembrandt circa 1652

*Fundamente van een ouder gebouw, onder de bodewoning opgegraven in 1943, tekening van Tjitse van der Zee.
Rechts een foto vanuit het vorige gemeentehuis van de opgraving, in zwarte jas Tjitse van der Zee*

Alidt Aertsdochter, de vrouw van Stoffel (Willemsz) de portier, hield in die tijd samen met Anna Aertsdochter, Michiel Lambertz weduwe, de kerk schoon. Zij poetsen het koperwerk en zetten de houten banken in de was. Vermoedelijk waren deze schoonmaaksters dochters van bovengenoemde portier Aert Adriaensz. Al met al een waar familiebedrijf: het portierschap, het schoonhouden van de kerk, het orgeltrappen en soms ook tevens een bode-ambt. Deze schoonmaaksters werden 'keersters' genoemd en ontvingen voor het schoonhouden 7 gulden en voor het in de was zetten en poetswerk 16 stuivers. De kwitanties van de 'keersters' werden voor hen geïnd door Stoffel Willemsz. ('naer oude gewoonte' staat erbij vermeld).

17^E EEUW

Vanaf 1605 worden in de stadsrekeningen geen namen van portiers meer genoemd; we zien alleen maar een post van 81 gulden als jaarloon voor de drie portiers samen.

Op 24 januari 1637 wordt in plaats van Oth Adriaensz, gewezen portier van de Bergpoort, aangesteld Michael Tienacker (ook wel Tijnacker of Tijnagel genoemd). Deze ondertrouwde als weduwnaar te Rhenen op 27-1-1639 met Hillelten Stevens, wonende te Amsterdam.

In de 17^e eeuw woonde de portier van de Bergpoort vermoedelijk in een huis dat eigendom van de stad was en tegen de Bergpoort aanstond. Op een tekening van Rembrandt van circa 1652/1653 zien we een hoog gebouw met boven tegen de zijmuur iets wat lijkt op twee gemakken. Het zou kunnen zijn dat zich onder het dak ooit twee gevangencellen hebben bevonden. Deze gemakken loosden dus op de droge gracht aan de noordoostkant van de stadsmuur. Het lijkt onwaarschijnlijk dat deze gemakken hoorden bij de portierswoning; immers, dan was 1 gemak voldoende. Het

kan natuurlijk ook zijn dat dit gebouw ooit door meerdere gezinnen werd bewoond.

Toen in 1673 de Fransen wegtrokken werd de Bergpoort opgeblazen en er zijn aanwijzingen dat ook dit gebouw dusdanige schade had opgelopen dat het niet meer bewoonbaar was voor de portier en zijn gezin. Hier komen we later op terug.

Tjitse van der Zee, landmeter bij het Bureau Wederopbouw Rhenen, tekende op verzoek van Monumentenzorg in april 1943 een plattegrond van een opgraving van de Bergpoort. Hierop zijn ook nog de fundamente te zien die zich deels onder de latere bodewoning bevonden. Op de tekening staat 'gaaf metselwerk' bijgeschreven. De ouderdom van dit gebouw is niet bekend. Ook is er een foto van deze opgraving in 1943.

Dit gebouw is in 1672 of 1673 dusdanig door de Fransen vernield dat het onbewoonbaar was geworden. De poortier in die tijd was Jerphaas van Aelwijck, die als weduwnaar van Nijske Jansen, op 10-5-1679 te Rhenen ondertrouwde met Maria Maessen uit Nijmegen. Zij trouwden te Nijmegen (met attestatie) op 29-5-1679. Volgens de familiegedkohlhieren woonde hij weliswaar in de buurt van de Bergpoort, bijvoorbeeld in 1681, maar niet meer in de portierswoning naast Gijsbert Fransz, die op de hoek aan de andere kant van de steeg (nu Plantsoenstraat) woonde.

Pas in 1688 blijkt de weduwe van portier Jerifaes van Aelwijck, Marrijtje Maessen, er weer te wonen en daar blijft zij wonen na haar huwelijk met Hendrik Meessen te Rhenen op 25-9-1695. Hen(d)rick Meessen was als j.m. van Doesburg eerder te Rhenen op 24-9-1676 getrouwd met Jannigje Lijsters. Hij wordt lange tijd genoemd als portier van de Bergpoort.

In 1649 werd reeds de weduwe van Jerifaes van Aelwijck genoemd als portierse van de Bergpoort, waarvoor zij

27 gulden per jaar ontvangt.

We komen nog wel eens tegen dat na overlijden van de portier (poortier) op haar verzoek diens weduwe door de stad werd benoemd als poortierse. Soms werd voor een zoon van de overleden portier om diens opvolging verzocht. Zo verzoekt in december 1785 Lijsbeth van Klarenbos, weduwe van Abram van Vulpen, poortierse van de Rijnpoort, om haar zoon Tijs van Vulpen tot adjunct-poortier aan te stellen met recht van survivance (opvolging). Hier ging men mee accoord 'mits denselve haar, supplianten, bijten last van iemand aan haar eijnde zal moeten brengen'.

18^e EEUW

In de periode 1695-1723 wordt vervolgens Hendrick Meessen genoemd als po(o)rtier, wonende op het oude adres in de portierswoning bij de Bergpoort. Misschien had de stad er een nieuwe portierswoning laten bouwen.

In de periode daaropvolgend tot 1736 wordt vervolgens de huisvrouw van Hendrik Meessen genoemd als de portier van de Bergpoort. Zij wordt circa 1737 opgevolgd door Jan Willemsz Mol; deze was op 5-5-1737 getrouwd met Angeniet van Dolderen. Hij zou daarna in 1747 en 1757 opnieuw trouwen met respectievelijk Gosewijna van ter Weij en Margaretha van Someren, die weduwe van herbergier Jan Vinck aan de Grebbe was.

Jan Mol was naast portier tevens buitenbode. Hij overleed in 1775 en zijn weduwe Margrita van Seumere ontvangt op 1-8-1775 driekwart van zijn gage als portier en als buitenbode, bij elkaar 38 gulden. Hij wordt opgevolgd door Rutger Buddingh, die gehuwd was met Johanna Keijmeulen. Rutger Buddingh, ged. Rhenen 3-4-1751, was een zoon van Willem Anthonie Buddingh en Dirckjen Wicherts. Hij tr. Rhenen 28-4-1776 met Johanna Keymeulen, ged. Utrecht 2-9-1753, dochter van Pieter Keymeulen en Hendrina Beatrix van Ree.

Rutger Buddingh, *beëdigd clericq en secret. deeser stad*, had de vroedschap verzocht om tevens het ambt van bode en poortier te mogen vervullen, waarvoor een vacature was ontstaan door het overlijden van Jan Mol. Op 7-11-1775 stelt de vroedschap hem aan als poortier van de Bergpoort en wordt als gerechts(buiten)bode Willem van Noort aangesteld. Rutger Buddingh wordt tevens dienaar van justitie genoemd. Hij overlijdt vòòr 22-11-1804 als zijn weduwe, Johanna Keymeulen, het tractement voor het portierschap van de Bergpoort in ontvangst neemt.

In 1806 wordt de heer secretaris J. Smith genoemd als beëdigd klerk en ontvangt hij daarvoor een jaarwedde van 50 gulden. Waarschijnlijk woonde het gezin van Rutger Buddingh zelf niet bij de Bergpoort. Bekend is dat zij een huis op de hoek van de Gasthuisstraat en de Kruisstraat bewoonden. Hoe Rutger Buddingh het portierschap combineerde met zijn andere taken is niet bekend. Mogelijk hield hij overdag kantoor in de buurt van de Bergpoort of liet hij de inning van de poortgelden door anderen, zoals zijn

*De barrière met bekwerk aan de Westpoort, door C. Haakman
anno 1847*

echtgenote, doen. Johanna Keymeulen overleed 15-7-1833 in het huis met No. 45 aan de Heerenstraat in de buurt van de Grutterstraat, waarvan Dirkje Buddingh volgens het kadaster in 1832 eigenaar was. Het portiershuis is eigendom van de stad Rhenen en de bewoner was in 1830 Angenietje Dirksen, de weduwe van Aalbert Doornenbal. Ook woonde er Pieter Doornenbal, die tapper was en tevens portier van de Bergpoort. Er was tevens een tapperij in het portiershuis aanwezig, waar Aalbert Petersen Doornebal en later zijn zoon Pieter dus tapper was. Aalbert Petersen Doornebal, ged. Rhenen 25-12-1742, was een zoon van Peter Doornebal en Geurtje Gijsbertse; hij overleed in de Heerenstraat op huisnummer 87 op 29-10-1814. Aalbert Petersen Doornebal trouwde te Rhenen 20-12-1767 met Angenita Cornelissen, ged. Rhenen 10-11-1743, d.v. Cornelis Dirks en Ariaantje Aalbertse.

19^e EEUW EN IN DE POSTKADASTRALE TIJD

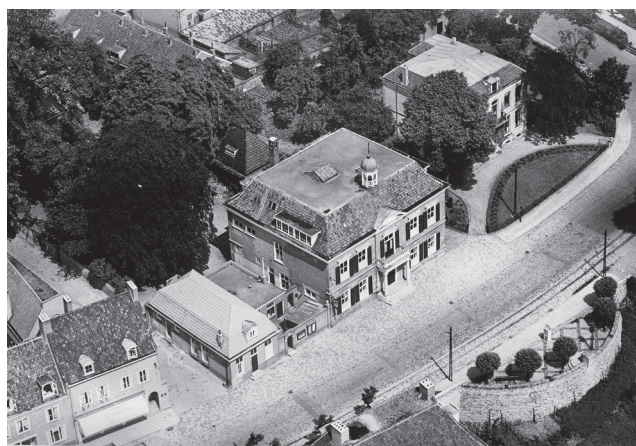
Bouwkundige gegevens over de portierswoning van vóór 1830 zijn vrijwel niet te vinden. Volgens het kadaster heeft er in 1853 nieuwbouw plaatsgevonden. Aan te nemen is dat toen de woning afgebeeld in 'Achter Berg en Rijn' (Afb. 284) is gebouwd.

Pieter (Peter) Doornebal, ged. Rhenen 12-1-1780, was tapper en portier van de Bergpoort. Hij overleed te Rhenen, ongehuwd, op 22-4-1851.

Op 10-10-1826 kreeg de stad Rhenen van koning Willem I toestemming om 's avonds de poorten te sluiten en poortgeld te innen. Van 1 april tot eind september waren de poorten open van 4 uur 's ochtends tot 10 uur 's avonds en van 1 oktober tot eind maart van 6 uur 's ochtends tot 8 uur 's avonds. Voetgangers betaalden 5 cent poortgeld en het tarief voor een rijtuig was 10 cent, ongeacht het aantal personen. De opbrengsten kwamen ten goede aan de stadskas en gingen voor het grootste gedeelte op aan de salarissen van de portiers. In de periode 1838-1844 was Peter Doornebal portier van de Bergpoort met een jaarloon van 40 gulden.

De voormalige 'portierswoning', anno 1905 bewoond door Jacobus van Hernen en zijn gezin. Ko van Hernen, vrouw Eva van Gestel en dochters Geertrui en Teuntje staan in de deuropening.

KLM luchtfoto uit 1948. Vl.n.r. links de winkel van bouwkundige en begrafenisondernemer G.J.H. Smit, Bovenschen, Plantsoenstraat, bodewoning, gemeentehuis en villa Bella Vista.

In de periode 1846-1849 was Gerrit Jacobus Bovenschen portier van de Bergpoort. Hij was tevens, net als zijn voorganger, tapper. Naast de portiers waren er ook twee poortklokkenluiders, bij de Berg- en de Westpoort. Zij verdienden uiteindelijk in 1826 net zo veel als de portiers, namelijk 40 gulden. Ze waren daarbij wel verplicht het 'luihuis' - waar de poortklok hing - schoon te houden.

In 1840 werd door de gemeenteraad van Rhenen besloten om de poorten van de Berg- en Westpoort te slopen. Deze poorten belemmerden de toegang tot de stad en stonden de stadsuitbreiding in de weg. De poortgebouwen werden vervangen door barrières (gietijzeren hekken). Deze barrières waren nodig voor beveiliging van de stad gedurende de nacht en om het poortgeld te kunnen innen. De Rijnpoort zou een jaar later volgen. De kosten van de twee barrières bedroeg 2500 gulden. De gietijzeren hekken werden geleverd door toen de grootste gieterij van Nederland, Nederburgh Nering Bögel en Co., ijzerfabrikanten in Deventer.

Het gewicht van een barrière bedroeg ongeveer 2000 kilogram en deze bestond uit twee delen, elk voorzien van het stadswapen.

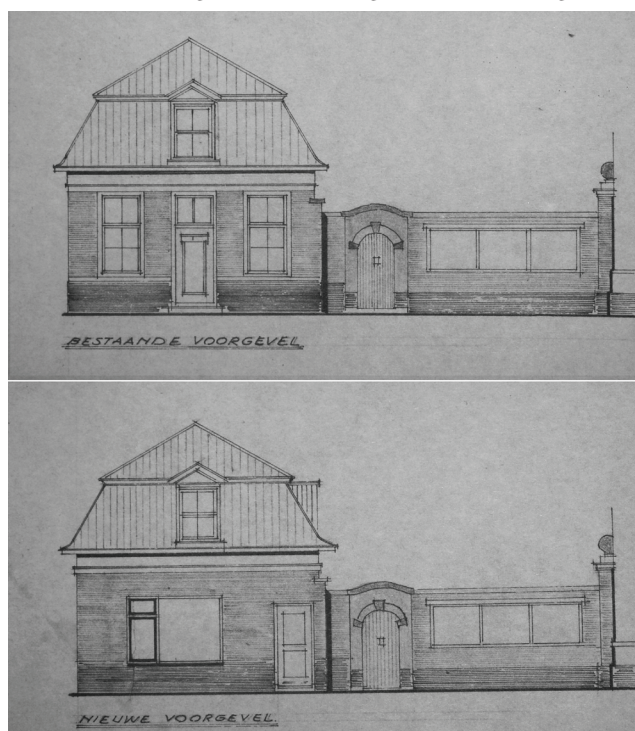
Veel Rhenense ondernemers hebben van deze werken geprofiteerd. Zo werd het smeedwerk dat nodig was om de hekken te kunnen plaatsen geleverd door de Gebr. Bovenschen.

Op 4 september 1851 kwam er echter een schrijven van het Ministerie van binnenlandse zaken, waarin bekend werd gemaakt dat, in naam van koning Willem III, het innen van poortgeld onbillijk werd gevonden en daarom moest worden afgeschaft. Hierdoor verviel na 1851 eigenlijk het nut van de barrières, die echter pas in 1873 werden verwijderd, tegelijk met de sloop van de stadsmuren aan de noordzijde van de stad.

In 1872 werd besloten 'in de nabijheid van de Bergbarrière' een welwaterpomp te plaatsen. De meest geschikte plaats was onmiddellijk aan de westzijde van de portierswoning aan de Bergbarrière, ter plaatse waar zich toen de slijpsteen

van ijzersmid G.J. Bovenschen bevond. Toen men na een bespreking met Bovenschen de voor- en westelijke muur van de aan hem verhuurde woning had afgebroken, bleek dat de oostmuur en het dak zich in zeer slechte staat bevonden, waarna men de gehele woning maar had gesloopt. Voor de plaatsing van de pomp bleek het intussen wenselijk meer plaatsruimte te scheppen, waarom men de nieuwe woning ongeveer 1 1/2 m meer oostwaarts had gebouwd. De raad was hierin niet gekend, maar de burgemeester verklaarde dat er haast bij geboden was. Bovenschen betaalde nog tot 1875 huur en hij wilde daar geen afstand van doen. De pomp, waarvan het metselwerk door P. de Leeuw was verricht, werd afgekeurd. Deze werd afgebroken en op dezelfde plaats werd

Tekening na de verbouwing van de bodewoning in 1969.

BODEWONING - HEERENSTRAAT KADASTRAAL F405

naam bewoner	beroep	naam eigenaar	adres	kadaster	datum bewoning	bijzonderheden
Aalbert Doornenbal	-	de Stad			1801	
A. Doornenbal	arbeider, tapper	de Stad			1809	
A. Doornenbal	-	de Stad	Heerenstraat A 78		1812	
Aalbert Doornenbal	arbeider, tapper, kroeghouder	Stad Rhenen	A 87, de Bergpoort		1813	
Angenietje Dirksen, wed. A. Doornebal Pieter Doornenbal	- tapper	Rhenen, de Stad		F 405	1830	
Pieter Doornenbal	tapper	Rhenen, de Stad	A 87	F 405	1840	
Gerrit Jacobus Bovenschen g/m Aaltje van Walsem	tapper	Rhenen, de Stad	A87 > Bergbarrière A 98	F 405	1850	Nieuwe woning gesticht in 1853
Gerrit Jacobus Bovenschen g/m Aaltje van Walsem	ijzersmid	Rhenen, de Stad	A98	F405	1862	Aaltje verhuist na overl. van haar man (1887) naar nr 97.
Dirk Jan van Hernen (wdn) Jan van Hernen geh/m Eva van Gestel	winkelier tabaksplanter	Rhenen, de Stad	A98, >A97	F808	1890	
Jacobus van Hernen	winkelier	Rhenen, de Stad	A97	F808	?	
W.H. Meijer geh/m Hendrina Geurdina Overeem	gemeentebode	Rhenen, de Stad	A97 > Heerenstraat 65	F1122	1928 - ca 1960	Nieuwbouw bodewoning, tevens politiebureau. Meijer was aanvankelijk slager.
Y. Bonnema	gemeentebode	Rhenen, de Stad	Herenstraat 45	F1122	1960-1983	Bonnema was eerst landbouwer en later kellner. In 1968 verbouwde bodewoning.

Voor alle bewoningsgegevens, ook in de tabellen in andere artikelen over huizen in Rhenen, geldt dat deze slechts bij benadering zijn vast te stellen. In de bevolkingsregisters ontbreekt namelijk vaak de datum van vestiging, en altijd de datum van eventuele verhuizing, of vernummering van de huisnummers. Daarentegen zijn de eigendomsgegevens, zoals vermeld in het Kadaster, veel exacter vastgelegd.

Ype Bonnema (1920-2001) was gemeentebode van 1960-1983. De bodewoning Herenstraat 45 was tot 1967 in gebruik bij de Nederlandse Kredietbank. In 1968 tot bodewoning verbouwd. In 1978 ging Bonnema hieruit, en het gebouw is nog enige tijd als kantoorruimte gediend. A. Bonnema en J. van Oostveen, Ype Bonnema, gemeentebode te Rhenen (1960-1983), in: Oud Rhenen 28 (2009), 46-54.

een nieuwe aangelegd. De put was 15 m diep. In Achter Berg en Rijn staat een foto afgebeeld van de 'nieuwe woning' (Afb. 284), waar ook deze pomp, geheel links, te zien is.

De weduwe van Gerrit Jacobus Bovenschen declareerde eens f 7,79 voor diverse pomponderdelen, waaronder een 'orle Menktje' (een ornamentje) dat gemaakt was.

Op de muur van de woning (afb. 284) bevindt zich een verkiezingsbiljet met de tekst: 'Stemt Rood, stemt no.1 van lijst 12 Van der Waerden'. Theodorus van der Waerden (1876-1940, zoon van een smid) was landelijk actief als sociaal-technisch en economisch expert van de SDAP (Sociaal

Democratische Arbeiders Partij).

In 1852 nam men het besluit om een kostschool voor jonge heren te bouwen ten oosten van de nog bestaande portierswoning. In 1926 werd dit het gemeentehuis van Rhenen. Bij de ingebruikname rond 1924 van de voormalige 'Kostschool voor Jonge Heeren' als stadhuis, werd de oude portierswoning afgebroken en vervangen door de nieuwe (zie KLM-luchtfoto van 1928). Vermoedelijk is in dat jaar de nieuwe gemeentebode W.H. Meijer in deze woning gekomen.

De oude portierswoning werd later bodewoning,

Herenstraat 45. In de 50-er jaren bevond zich hier tevens het politiebureau van Rhenen met twee cellen. Het politiebureau verhuisde later naar de Stationsweg. In 1960 kwam Ype Bonnema, de nieuwe gemeentebode, naar Rhenen. Deze verhuisde met zijn gezin in 1968 naar dit pand dat door de gemeente tot bodewoning was verbouwd. Vlak daarvoor was er tot 1967 nog De Nederlandse Kredietbank in gevestigd geweest. Uiteindelijk is deze verbouwing maar 12 jaar nuttig gebleken, aangezien het pand tot 1980 dienst heeft gedaan. De familie Bonnema heeft het huis tot en met 1978 bewoond; daarna heeft het nog tijdelijk dienst gedaan als kantoorruimte. In 1980 is het pand afgebroken, omdat men van mening was dat dit huis niet paste bij de uitstraling van het (nieuwe) gemeentehuis. Annemieke Bonnema publiceerde in 2009 in Oud Rhenen over haar vader Ype Bonnema, die gemeentebode was in de periode 1960-1983.

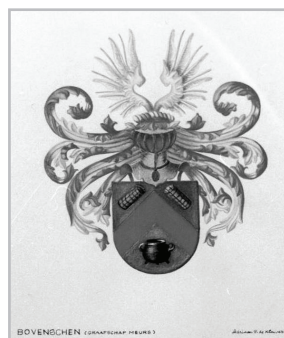
Zij vermeldt dat er nog een oud stuk stadsmuur door het huis heen liep (onderdoor?). Bij de sloop van de bodewoning is dit stuk stadsmuur verloren gegaan. Dit stuk stadsmuur lag waarschijnlijk in het verlengde van het stuk stadsmuur dat in het voorjaar van 2011 werd gevonden bij het uitgraven van een bouwput op het terrein van het bouwplan 'Het Rhenense Hof'. Aan dit stuk muurwerk is archeologisch onderzoek verricht. Het onderzoek is uitvoerig beschreven in het boek *Beschermde door steen – De stadsmuren van Rhenen*, dat in september 2014 verscheen.

Vermeldenswaard tenslotte is dat zich achter de portiers-/bodewoning ooit ook nog een waag heeft bevonden. Deze komt voor op een foto uit 1929.

GENEALOGIE BOVENSCHEN

Naar aanleiding van een publicatie van Ad de Jong van *De stamreeks van het geslacht De Jong(h) – Zuidwest Utrecht* in het meinumnummer van Gens Nostra in 1980, ontving hij in 1983 een brief van de toenmalige burgemeester van Warffum, later van Vorden, E.J.C. Kamerling. Kamerling was een afstammeling van Dirk Jan van Doorn, die in 1827 te Rhenen trouwde met Johanna Bovenschen. Hij had gezien dat de naam

Familiewapen Bovenschen, vervaardigd door Adriaan P. de Kleuver

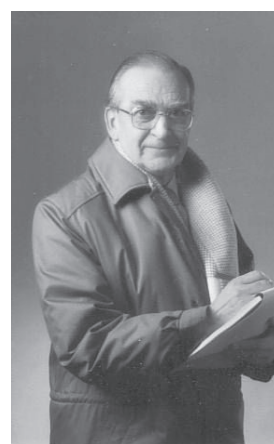

Bovenschen ook voorkwam in deze stamreeks De Jong(h). Tevens stuurde Kamerling de kwartierstaat van genoemde Johanna Bovenschen, die een dochter bleek te zijn van 'Wilhelm Bovenschen, een uit Werthausen, Graafschap Meurs, afkomstige ijzersmid die in 1801 te Rhenen voor het gerecht getrouwd was met de te Rhenen geboren Gerritje Achterberg'. Voorts stuurde hij nadere informatie die hij verkregen had

van het Personenstandsarchiv te Brühl in Duitsland. Op basis van de verstrekte informatie werd verder genealogisch onderzoek gedaan, zowel in Nederland als in Duitsland, door Ad de Jong en zijn oom Jan de Jong. Laatstgenoemde heeft de verzamelde informatie uiteindelijk uitgewerkt tot een uitgebreide *Genealogie van de familie Bovenschen* en die voorzien van foto's en kopieën van allerhande aktes die in de familie bewaard waren gebleven.

Hun interesse in de familie Bovenschen vloeit voort uit het feit dat de moeder van Jan de Jong, grootmoeder van Ad de Jong, genaamd Alberta Evelina Bovenschen (1885-1965), gehuwd was met Hendricus Albertus de Jong (1885-1955). Hieronder volgt een genealogische stamreeks, die uitkomt bij Jan Engel Bovenschen (1920-2013), die als laatste lid van de familie het beroep van smid te Rhenen uitoefende. Vijf generaties Bovenschen hebben over een periode van 180 jaar tot medio december 1979 het smidsvak uitgeoefend in Rhenen.

Jan Engel Bovenschen had, voordat hij ermee stopte, een winkel in haarden en tweewielers. De zaak stond op de plek waar nu een Chinees restaurant is gevestigd. De familie Bovenschen woonde in de 19^e eeuw in de latere bodewoning, ten westen van het oude gemeentehuis. De winkel en smederij bevond zich aan de andere kant van de Plantsoenstraat (F402).

*A.J. (Joop) Bovenschen
anno 1983
(foto C. van Doodeweerd)*

Een bekende telg uit de familie was verder Arend Johannes (Joop) Bovenschen (1920-1983), gehuwd met Johanna Elsa Stuur (1918-2003). Joop Bovenschen was een bekende persoonlijkheid in Rhenen en zeer actief in het verenigingsleven. Zo was hij de eerste voorzitter van de in 1957 opgerichte zwemclub De Forellen. Hij was ambtenaar ter secretarie en hoofd van de afdeling interne zaken (1939-1979) op het gemeentehuis van Rhenen. Voorts was hij correspondent te Rhenen voor lokale kranten zoals De Vallei. Hij was tevens de samensteller en auteur van twee boekjes getiteld *Rhenen in oude ansichten*, waarvan meerdere drukken zijn verschenen, en *De wonderbaarlijke legende van Vrouwe Cunera*. Hij was zeer geïnteresseerd in de geschiedenis van Rhenen en het was ook niet verwonderlijk dat hij zitting nam in het bestuur van de Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen en Omstreken, toen deze vereniging eind 1980 nieuw leven werd ingeblazen.

STAMREEKS VAN JAN ENGEL BOVENSCHEN (1920-2013)

I. Jacob ten Boven, geb. circa 1605, overl. Friemersheim (Dld) 5-10-1676, trouwde Friemersheim op 12-3-1651 met

Portretjes uit circa 1806 van Arent van Walsem (1772-1843), sleutelhouders van het Koningshuis te Rhenen, en zijn echtgenote Trijntje Doornenbal (1772-1843) (collectie Museum Het Rondeel te Rhenen)

Druytgen ter Klein Linden, overl. in het kraambed te Friemersheim op 16-12-1667.

Uit dit huwelijk:

II. Jan ten Boven, ged. Friemersheim 12-12-1657, overl. aldaar 9-1-1730, tr. Friemersheim 2-8-1684 met Maria Elisabeth Bauman, ged. Friemersheim 10-1-1666, begr. Friemersheim 8-4-1743.

Uit dit huwelijk:

III. Wilhelmus ten Boven, ged. Friemersheim 25-9-1684, begr. Maastricht 5-11-1739. Hij werd op 26-10-1714 burger van Maastricht en tr. te Meerssen 21-10-1714 met **Johanna Maria Schwenke**, apothekerse van de stad Maastricht en het militaire garnizoenshospitaal aldaar. Zij was 2-8-1697 ged. te Maastricht, begr. Maastricht 20-9-1749 en was een dochter van Walraad Schwenke en Maria Berja.

Uit dit huwelijk:

IV. Johannes (ten Boven) Bovenschen. Woonde te Rumeln (Dld) in 1744 en tr. te Meurs (Dld) op 19-7-1733 met **Giertruyd Heyermans**, geb. te Asberg (Dld). Uit dit huwelijk 1 kind bekend:

V. Hendrich (Henrich ofook Heinrich) Bovenschen (ten Boven). Henrick werd gedoopt 6-2-1744 te Hohenbudberg (Dld) als Henricus Reinier, zoon van Johannes ten Boven en zijn vrouw Gertrud Heyermans, beiden woonachtig in Rumeln. Johannes ten Boven voert in doopaangiften van la-

Smid Arend Bovenschen (1849-1942), de 'Pruus', in de Plantsoenstraat, anno 1914. Links op de foto Willem Henri Bennink, zoon van het schoolhoofd van de MULO, meester G.J. Bennink

tere kinderen de naam Bovenschen. Getuigen waren Henrich Bovenschen en Henrich Mols. Hij o.tr. te Hoch-Emmerich en tr. Friemersheim 1-3-1767 met **Trincken (Trintgen) Catharina Kuckes**. Trincken wordt onder de naam van Trintgen, geb. Kaldenhausen, ged. Kaldenhausen (Dld) 13-12-1739, overl. Werthausen (Dld) 8-2-1792. Uit dit huwelijk tenminste 6 kinderen, waaronder:

VI. Wilhelm (Willem) Bovenschen, ged. Hoch-Emmerich (Graafschap Meurs, Hertogdom Kleef). Hij werd lidmaat van de gereformeerde gemeente (= toenmalige Ned. Herv. Kerk) te Rhenen op 20-9-1801. Bijgenaamd 'DE PRUUS', ijzersmid en later veerman te Rhenen (1827). Hij kwam naar Rhenen met attestatie van Friemersheim bij Meurs. Hij was geb. te Werthausen 18-2-1777 en gedoopt te Hoch-Emmerich en overl. 30-7-1833 te Lienden. Hij o.tr. te Rhenen en tr. 25-10-1801 met **Gerritje Agterberg(h)**. Zij was een dochter van Jacobus Gerritsen Achterbergen Johanna Gadermans, geboren te Rhenen en ged. te Rhenen 4-10-1778, overl. Lienden 20-1-1839. Uit dit huwelijk 6 kinderen, waaronder:

VII. Gerrit Jacobus Bovenschen, geb./ged. Rhenen 15-10-1811/1-12-1811. Hij woonde resp. Heerenstraat A nr. 87 en daarna nr. 98, overl. Rhenen 22-6-1887 en was ijzersmid. Hij o.tr. te Rhenen en trouwt daar 13-8-1842 met **Aaltje van Walsem**, geb. te Rhenen, ged. te Rhenen 2-12-1810, overl. Rhenen 3-7-1893. Zij was een dochter van Arent van Walsem en Trijntje Doornenbal. Uit dit huwelijk 4 kinderen. Van Arent van Walsem en Trijntje Doornenbal zijn onlangs pastelportretjes uit circa 1806 aangekocht door de Stichting Vrienden van gemeentemuseum Het Rondeel te Rhenen; deze zijn aan het museum in bruikleen gegeven.

VIII. Arend Bovenschen, geb. Rhenen 4-9-1849, ijzersmid, overl. Amerongen 15-1-1942, begraven te Rhenen. Hij tr. Veenendaal 20-10-1877 **Jannigje Bos**, geb. Veenendaal 5-6-1848, overl. Rhenen 30-3-1911 en daar begraven. Zij was een dochter van Kornelis Bos (geb. Veenendaal 18-6-1826), bakker, en Weintje Gaasbeek (1829-1850). Zij kregen 8 kinderen, waaronder Jan Bovenschen (volgt IX).

IX. Jan Bovenschen, geb. Rhenen 16-5-1889, ijzersmid, overl. Bennekom 16-9-1978, begraven te Rhenen aan de Achterbergse straatweg. Hij tr. te Maassluis op 10-7-1919 met **Jacoba Piaternella Beekman**, geb. Brouwershaven 18-10-1892, overl. Bennekom 12-2-1958, begraven te Rhenen aan de Achterbergse straatweg. Zij was een dochter van Engel Beekman (1865-1930) en Anna Krijntje Dorsman (1865-1951). Hij tr. (2) op 22-9-1959 op 70-jarige leeftijd met de 49-jarige **Jannigje Arendina Bovenschen**, weduwe van Ds. H.C.P.M. Wiebosch. Zij was geb. te Hilversum 30-3-1910, overl. Wageningen 12-9-1968 en was een dochter van Gerrit Jacobus Bovenschen (1881-1972) en Jacoba Johanna Fortuin (1887-vóór 1952). Uit zijn eerste huwelijk Jan Engel Bovenschen.

X. Jan Engel Bovenschen, geb. Rhenen 17-4-1920, overl. Doorn 3-3-2013, begraven 9-3-2013 te Rhenen op de begraaf-

Jan Bovenschen met zoon Jan Engel en dochter Annie in een FN-auto circa 1933. In deze auto zitten Jan Bovenschen (een zoon van Arend) en zoon Jan Engel en dochter Annie (Anna Krijtje). De foto is gemaakt omstreeks 1934. De auto was in het bezit van Jan Leccius de Ridder, die hem in de Nude in de prak had gereden. Het wrak werd bij Garage Van Ommen te Rhenen achtergelaten, waar Jan Bovenschen het kocht voor f25. Na reparatie (bumpers opnieuw gelast, een stevige plaat onder de motor aangebracht etc.) was de auto weer als nieuw. De gereedschapskist werd erbij gemaakt. Eén van de ruiten was niet meer te krijgen; er zat een ruit van een ander model in. Jan de Ridder had de auto oorspronkelijk gekocht van baron Mackaij van Ophemert. Er zat namelijk een naamplaatje in de motorkap met diens naam. Toen Jan Bovenschen eens met deze auto in een garage in Arnhem was, boog iedereen als een knipmes, omdat ze dachten dat hij zelf de baron was.

plaats Larikshof. Hij tr. te Kesteren 2-8-1951 met **Roelofje (Fien) Bor**, geb. Lienden 4-3-1921, overl. 17-4-2002, begraven begraafplaats Larikshof te Rhenen. Verdere gegevens niet

Jannigje Bos (1848-1911) met kinderen v.l.n.r. Aaltje (geb. 1878), Gerrit Jacobus (1880-1966) en Alberta Evelina (1885-1965) Bovenschen (fotocollectie J. de Jong)

Drie generaties Bovenschen in de smedery (ca. 1926). V.l.n.r. Arend, Jan, N. de Ridder, Ko de vrouw van Jan, Jan Jr, Herman Klomp en Dirk (Dè) (fotocollectie J. de Jong)

openbaar. Hij was de laatste actieve smid te Rhenen van de Bovenschens en had een rijwielzaak. R. (Fien) Bovenschen-Bor was bestuursslid van de Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen en Omstreken toen deze vereniging eind 1981 nieuw leven werd ingeblazen.

GERAADPLEEGDE BRONNEN

De geraadpleegde bronnen zijn grotendeels dezelfde als vermeld bij de artikelen in de rubriek 'Oude huizen in de Rhenense binnenstad en hun bewoners' verschenen in Oud Rhenen in de periode 2012-2014. Belangrijke bronnen vormen de stadsrekeningen, de rekeningen van het Gasthuis en de kerkrekeningen, alle te vinden in het Oud Archief van de stad Rhenen. Deze kunnen worden geraadpleegd in het Regionaal Historisch Centrum Zuidoost Utrecht (RHC ZOU). De portiers van de stadspoorten woonden vaak in een huis waarvan de stad Rhenen eigenaar was. In de transporten komen we de huizen waarin ze woonden niet tegen omdat ze geen eigenaar waren en deze huizen ook niet van eigenaar wisselden. Hier vormden de kohieren van de inning van de familiegelden veelal een belangrijk aanknopingspunt. Hoewel de portiers geen familiegeld hoefden te betalen, werden de bewoners van elk huis wel genoemd, echter zonder bedrag achter hun naam.

Overige bronnen die werden geraadpleegd, o.a.:

Annemieke Bonnema en Jan van Oostveen, *Ype Bonnema, gemeentebode te Rhenen (1960-1983)*, in: *Oud Rhenen*, 28 (2009), 2, p. 46-54.

Boek *Beschermd door steen – De stadsmuren van Rhenen*, Utrecht, Matrijs 2014.

Deys, H.P., Putten en pompen, in: *Oud Rhenen* 17 (1998)3, p. 12-37. Hierin zijn gegevens uit een interview (1998) met Jan Engel Bovenschen verwerkt.

W. van Iterson, *De Stad Rhenen. De resultaten van een rechtshistorisch onderzoek*, Assen 1960.

J. de Jong, *Genealogie familie Bovenschen*, maart 1994 (niet gepubliceerd).

Jaarverslag 2014 van de Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen e.o.

Ook in 2014 heeft de Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen en omstreken weer diverse activiteiten georganiseerd naast het jaarlijkse lezingenprogramma en het samenstellen van het tijdschrift Oud Rhenen. Zo waren een aantal werkgroepen heel actief en is veel tijd besteed en werk verricht samen met de gemeente aan het project '75 jaar Slag om de Grebbeberg'.

LEZINGEN

De lezingavonden zijn steeds goed bezocht; een enkele maal kwamen er ca. 65 bezoekers, maar meestal kwamen er 100 tot zelfs 140 bezoekers op de avonden.

Op dinsdag 14 januari 2014 vertelde de heer Gerard Baars onder de titel 'Ouwehand door de eeuwen heen' over Ouwehands Dierenpark. De heer Baars is zelf tot 2004 directeur van het park geweest. Hij was de opvolger van zijn vader en daarvoor zijn grootvader, de oprichter, Cornelis Ouwehand. Uit dien hoofde kon hij dus een duidelijk beeld geven van de geschiedenis, van het park en de familie. Na de pauze las hij stukken voor uit het dagboek over het park, dat zijn vader had bijgehouden gedurende de oorlogswinter 1944-45. Hij beschrijft in het dagboek vooral het steeds maar slinkende aantal dieren en de evacuatie in april 1945.

Mevrouw Carla Oldenburger

Mevrouw Carla Oldenburger-Ebbers, actief lid van de HVOR en van 1980 tot 2000 werkzaam als conservator van Wageningen Universiteit en Research Centrum, hield op dinsdag 18 februari een lezing getiteld 'Tweehonderd jaar koninklijk tuinen'. In haar voordracht behandelde zij ontwerpen en inrichtingen van diverse parken en tuinen zoals vorsten die in de afgelopen eeuwen lieten aanleggen. Zelf is mevrouw Oldenburger betrokken geweest bij de restauratie van de tuinen van Het Loo in de jaren 1975-1984. Ook heeft zij geholpen bij het project 'De Koningstuin' van de werkgroep Virtueel Rhenen.

Op woensdag 26 maart werd de Algemene Leden Vergadering gehouden. Tijdens deze vergadering werden de activiteiten van de vereniging belicht en werden uiteraard de uitgaven en inkomsten beoordeeld alsook de begroting. Met een enkele toelichting gaven de leden goedkeuring aan de stukken. Aansluitend aan de ledenvergadering bracht de heer Johan Smit, een welbekend en actief lid van de beeldbank, een van de werkgroepen binnen de vereniging, zijn verhaal 'De familie Smit en de begrafenisonderneming'. Hij wist zijn familie en zijn werk zo humoristisch te presenteren dat er regelmatig grote hilariteit in de zaal was.

In het najaar van 2014 zijn er in totaal 6 avonden georganiseerd, waarvan 2 respectievelijk in Elst en Achterberg.

De septemberbijeenkomst stond dit jaar in het teken van de publicatie 'Beschermd door steen. De stadsmuren van Rhenen'. Op deze avond van woensdag 17 september werd het boek gepresenteerd door de heer Toine Maas van de Stichting Publicaties Oud Rhenen, die het boek uitgeeft. Het boek is door een aantal auteurs, grotendeels leden, geschreven. De heer Pieter Vis, lid van Virtueel Rhenen, vertelde over de poorten van de stad Rhenen en liet vervolgens de virtueel nagebouwde poorten zien op het projectiescherm. Mevrouw Lidy Bultje bood daarna het eerste exemplaar van het boek aan aan de heer H. van den Berg wethouder van Rhenen. Na de pauze belichtte de heer Maas de onderzoeken naar de leeftijd van de stadsmuren. Velen maakten gebruik van de gelegenheid om een boek aan te schaffen.

Op donderdag 9 oktober hield de heer Bernier Cornielje, voorzitter van Stichting 'De Greb' zijn inleiding over de periode tussen de Wereldoorlogen I en II onder de titel 'Interbellum'.

Op dinsdag 21 oktober presenteerde de heer Jan Maarten Doorman zijn voordracht over de mobilisatie in 1939 in Elst en Veeneind. Deze presentatie had hij eerder in Elst in Het Bestegoed gehouden op 10 september, tijdens Open Monumentendag op 13 september en hij zou het verhaal nogmaals vertellen in Achterberg op 13 november en iedere keer zat de zaal vol.

De slotlezing voor 2014 werd op 25 november gehouden door de heer Gerjan Crebolder, publicist en ex-gemeentearchivaris van Barneveld. De titel van zijn inleiding luidde 'De Franse Winter' in 1794-95 over de opmars van de Franse en de terugtocht van de Engelse troepen, en de ellende die de troepen voor de burgerbevolking meebrachten.

TIJDSCRIFT OUD RHENEN

Oud Rhenen verscheen in 2014 zoals gebruikelijk driemaal, namelijk in januari, mei en september. In alle afleveringen werd onder meer aandacht besteed aan oude stenen panden in de binnenstad.

HET BESTUUR VAN DE HVOR

Het bestuur van de HVOR kwam in 2014 acht keer bijeen. Belangrijke onderwerpen naast de vaste onderwerpen financiën, lezingen, Oud Rhenen en de werkgroepen, waren de huisvesting van de vereniging en de ontwikkelingen rond de verzelfstandiging van het museum. Het is de bedoeling dat de Historische Vereniging op enig moment verhuist naar het Oude Raadhuis als de ruimte van de Commanderie nodig is voor het museum. Regelmatig werden ook personen uitgenodigd om het bestuur te informeren of om overleg te voeren.

Sjabloon spuiten door de jeugd

ACTIVITEITEN

Tijdens de Cuneradag op 14 juni stond de HVOR met een marktkraam op de Frederik van de Paltshof naast de kraam van de gemeente Rhenen. Het was een geanimeerde dag met redelijke belangstelling.

Op initiatief van de gemeente startte het project '75 jaar Slag om de Grebbeberg'. Een groot aantal organisaties neemt deel aan de uitvoering, waaronder de HVOR. In het bijzonder zijn Piet Hovestad en Lex Mulder namens de HVOR betrokken bij veel activiteiten. Het door de burgemeester gestarte project herdenkt de gebeurtenissen rond de mobilisatie en de evacuatie in de periode van augustus 1939 tot en met mei 1940. Het programma duurt daarom van 23 augustus 2014 tot eind mei 2015. Activiteiten van de Vereniging zijn kort samengevat:

- het verzorgen van de HVOR-kraam in de Cunerakerk op 23 augustus tijdens de opening
- het leveren van historische foto's en het plaatsen van deze foto's in de stad en in de winkels
- het aanbrengen van historische figuren op de borden op het station
- het plaatsen van de '75 jaar'-logo's op de stoepen
- het onderwijsproject, waarbij de groepen 7 en 8 van alle basisscholen in staat gesteld worden om presentaties en films te zien over de gebeurtenissen in 1939-40, om een begeleid bezoek aan het museum te brengen en om een begeleid

bezoek aan de Grebbeberg te brengen

- het verzorgen van een aantal lezingen over de mobilisatie in Elst, Rhenen en Achterberg door Jan Maarten Doorman
- het verzorgen van een unieke tentoonstelling van 25 voorwerpen uit de herdenkingsperiode in het museum, geheel voorbereid door Pim Strous. Deze tentoonstelling wordt op 24 januari 2015 geopend.
- het treffen van voorbereidingen voor het soldatenfeest in april 2015.

BEELDBANK- EN FILMGROEP

De beeldbank en de filmgroep waren iedere dinsdagmiddag aanwezig in de Commanderie om fotomateriaal, kranten en films toegankelijk te maken, te scannen en van metadata te voorzien. Veel medewerking werd ook verleend aan de bovengenoemde activiteiten rond '75 jaar Slag om de Grebbeberg'.

WERKGROEP VIRTUEEL RHENEN

In maart vierde de Werkgroep Virtueel Rhenen het 10-jarig bestaan met de voltallige werkgroep en in mei moesten wij voorgoed afscheid nemen van Arne Suverein, initiatiefnemer en spil van Virtueel Rhenen. Met zijn overlijden raakten we ook zijn kennis en ervaring kwijt. We hebben geprobeerd zijn werkzaamheden zo goed mogelijk weer op te pakken. Pieter Vis heeft met inzet van heel veel tijd en energie zich op de technische raadselen van de virtuele stad gestort en dat lukte gelukkig heel goed. Ook heeft hij een prachtige virtuele Cunerakerk gemaakt, evenals de drie poorten van de stad en de Gasthuiskapel met gasthuis. Piet Hovestad heeft op zich genomen troubleshooter te zijn voor de computer in Het Rondeel, waarop het Koningshuis draait. Verder zijn we heel blij met ons nieuwe lid Matthijs van Vliet, bedreven in de programmatuur waarmee het Koningshuis is gebouwd. Henny Boor nam de taken als coördinator en webmaster van www.stadrhenen.nl over.

Maarten van Rossem kwam naar Rhenen en wandelde virtueel door het Koningshuis en de tuinen. De uitzending 'Maarten vertelt' is te zien op <http://www.rtvutrecht.nl/gemist/uitzending/rtvutrecht/van-rossem-vertelt/>. Henny Boor vertelde op radio RTV Utrecht over het Koningshuis en in de RBC verscheen een interview met leden van de werkgroep VR over het Koningshuis. Om de tuinen rondom het Koningshuis te bekostigen startten we een bloembollenactie met basisschool De Bantuin en de HVOR-leden. Fijn dat we financiële ondersteuning ontvingen van de Stichting Gebroken Lente en de Stichting Cultuurplatform Rhenen. De tuinen zijn te bezoeken via www.stadrhenen.nl. Daar vindt u ook het epitaaf voor Arne, onze hommage aan hem. Alle lof voor ons lid Carla Oldenburger, die de tuinen heeft ontworpen en de ontwikkeling op plezierige wijze heeft begeleid.

Wij werkten hard aan de afronding van de virtuele stad, prioriteit nummer één. Alle afgebouwde huisjes werden

kritisch bekeken, fouten bijgesteld en gaten opgevuld. Tom Heger maakte prachtige foto's voor de website en grappige filmpjes als smaakmaker voor een bezoek aan de virtuele stad straks. Kortom we gaan door met ons virtuele project.

DINSDAGMORGENBIJENKOMSTEN

De dinsdagmorgenbijeenkomsten, ook wel de dinsdagmorgensociëteit genoemd, werd dit jaar niet meer in de Commandertij gehouden. Door de grote belangstelling werd de Kembozaal van de Commandertij te klein en daarom is van het aanbod van de familie Smit gebruikgemaakt en worden de bijeenkomsten aan de Kuilweg gehouden. Soms zijn er 41 deelnemers aanwezig tijdens de bijeenkomsten, waar foto's en films worden vertoond of lezingen worden gehouden, soms als generale repetitie voor de avonden van de HVOR. De groep bracht dit jaar een bezoek aan Huize Doorn op 1 juni,

De heer Johan Smit

aan Kasteel Wijenburg in Echteld op 19 augustus en aan het Veerhuis van Opheusden op 9 december. De excursie naar Doorn was georganiseerd door onze voorzitter Willem Kobus van Ingen organiseerde en begeleidde de excursies naar Echteld en Opheusden.

WERKGROEP ELST EN REMMERDEN

De werkgroep bestaat op dit moment uit 7 leden van de HVOR en wordt daarnaast aangevuld door een wisselend aantal van 2 tot 3 Elstenaren, die ondersteuning verlenen vanuit Het Elster Geschiedenishuis. Het Elster Geschiedenishuis (HEG) heeft in 2014 een succesvol seizoen achter de rug met een gemiddeld bezoekersaantal van ca. 50 personen. Het vervult daarmee een belangrijke functie in het verzamelen, onderzoeken, vastleggen en openbaar maken van allerlei aspecten van het Elsterse cultureel erfgoed. Onderwerpen die binnen HEG aan de orde kwamen zijn o.a. oorlogshistorie 1939 t/m 1945, tabakscultuur en Elsterse middenstand. Tijdens de ochtendbijeenkomsten staat het uitwisselen van informatie centraal. In de avondbijeenkomsten worden presentaties en lezingen gehouden, waarbij veelal gebruik wordt gemaakt van binnen HEG en de werkgroep verzameld materiaal. Alle bijeenkomsten vinden plaats in MFG 'Het Bestegoed'. Eind 2014 is er in het kader van het Project Elst 1940-1945 n.a.v. de

Bezoek aan Kasteel Wijenburg

viering van 70 jaar bevrijding en een tijdelijke samenwerking tot stand gekomen met dorpskrant De Hank en het Oranjecomité Elst. Naast de hiervoor genoemde activiteiten houdt de werkgroep zich bezig met een fotoboek over de geschiedenis van Elst en Remmerden. In dit boek wordt historisch beeldmateriaal naast een recente foto van dezelfde locatie getoond. Per locatie wordt een korte beschrijving van deze locatie opgenomen. De werkgroep hoopt het boek eind 2015 in samenwerking met de SPOR te kunnen presenteren.

WERKGROEP ACHTERBERG

Het aantal werkgroepsleden is dit jaar uitgebreid naar 5, Hier zijn wij ontzettend blij mee.

De werkgroep verricht veel onderzoek naar o.a. de boerderijen, hun bewoners en de boerderijnamen in de periode 1832 tot 1950. Het gebied dat wij onderzoeken is erg uitgebreid; wij starten bij Johannes Bos (Hannes Hu) en eindigen in de Nude.

Dit jaar zijn in de Achterbergse dorpskrant artikelen gepubliceerd over verdwenen familienamen. Hierin beschrijven wij families die vroeger in Achterberg woonden en uiteindelijk geheel uit Achterberg verdwenen zijn.

Natuurlijk is er ook aandacht besteed aan de mobilisatieperiode. Pim Strous heeft de 90-jarige Achterberger Reijer van der Meijden geïnterviewd en zijn verhaal in de dorpskrant geschreven.

Op 13 november heeft Jan Maarten Doorman zijn eerdergenoemde boeiende lezing in Achterberg gegeven. Ook deze keer was de grote zaal in het Dorpshuis van Achterberg weer goed gevuld. Ca. 75 belangstellenden hebben de lezing bijgewoond. De werkgroep bedankt de medewerkers van het Dorpshuis die ons elk jaar de zaal gratis ter beschikking stellen en een ieder ook nog van een gratis kopje koffie met een koekje voorzien.

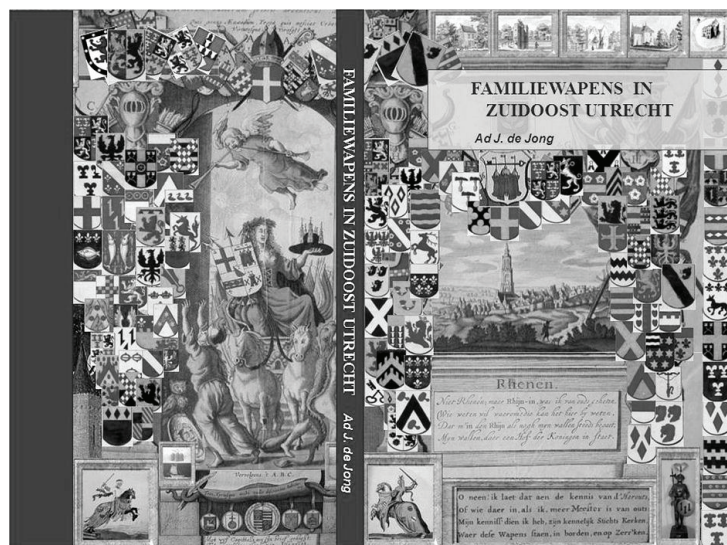
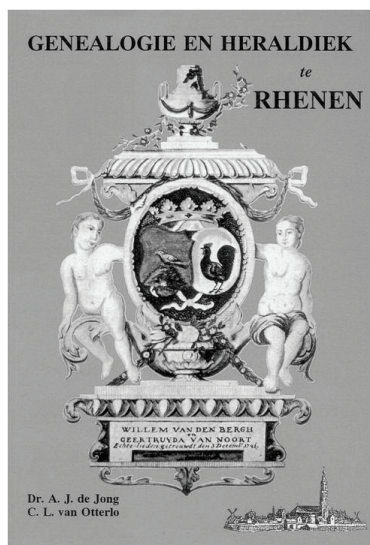
foto's Leo Schoonhoven

Rhenen, december 2014, Gerrit H. van Nieuwenhuizen, secretaris

Boek over familiewapens in Zuidoost-Utrecht

Ad J. de Jong

In 1996 verscheen het boek Genealogie en Heraldiek te Rhenen van de auteurs A.J. de Jong en C.L. van Otterlo. In dit circa 500 pagina's tellende boek werden familiewapens beschreven die men te Rhenen was tegengekomen. Het betrof toen voornamelijk wapens in kleur. Familiewapens kwamen natuurlijk ook voor op zegels in lak en was, maar daar wilden de auteurs ooit nog eens apart over publiceren. Hieraan wordt, wat Rhenen betreft, nog steeds gewerkt.

beschrijving te maken van de wapens op rouwborden die Van Hangest D'Yvoy ook in andere kerken in Zuidoost-Utrecht had aangetroffen voordat ze uit deze kerken verwijderd moesten worden. Het blijkt namelijk dat deze bijna alle

Vòòr 1800 hingen er in vele kerken zogenaamde rouwborden. Als een voornaam iemand in de kerk begraven werd, hing men soms, als men dat kon betalen, een rouwbord op in de kerk met daarop de naam van de overledene en zijn of haar familiewapen omringd, door de wapens van de voorouders. De functie van deze rouwborden of memorietafels was dat de namen van overledenen op deze manier toch in de gedachten van de kerkgangers bleven. Einde 18^e eeuw hingen vooral de protestantse kerken vol met dergelijke rouwborden. In de Napoleontische tijd moesten echter al deze rouwborden uit de kerken verwijderd worden. Families konden deze tegen betaling ophalen, echter, slechts weinig families hebben dit gedaan, zodat de meeste rouwborden die ooit in de kerken hingen verloren zijn gegaan. De families Van Reede en Van Hardenbroek echter hadden de rouwborden van hun families wel veiliggesteld en hebben die later weer deels terug laten hangen in de kerken van bijvoorbeeld Amerongen en Renswoude.

De rouwborden die in de Cunerakerk hebben gehangen zijn alle verloren gegaan. Toch weten we wat er zoal einde 18^e eeuw in de Cunerakerk heeft gehangen dankzij een beschrijving door de heraldicus M.L. van Hangest D'Yvoy, die in 1789 de kerk had bezocht en de wapens die hij daar op rouwborden aantroef heeft opgetekend. Deze zijn, wat Rhenen betreft, met afbeeldingen in kleur beschreven in bovengenoemd boek van De Jong en Van Otterlo.

Ad de Jong had het idee opgevat om ooit nog eens een

kerken in de driehoek Rhenen-Bunnik-Wijk bij Duurstede bezocht had. De familiewapens werden vastgelegd in een fraai gebonden handschrift, dat zich bevindt in de collectie van het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag. Het origineel echter mag daar niet meer worden geraadpleegd.

Het ligt in de bedoeling om medio volgend jaar een boek te laten verschijnen met een overzicht van de familiewapens in kleur, die Van Hangest D'Yvoy heeft aangetroffen in kerken in Zuidoost-Utrecht. Daarnaast worden ook de familiewapens afgebeeld die nu nog te vinden zijn in de kerken van Zuidoost-Utrecht en op wapenborden die hangen bijvoorbeeld in de oude raadhuizen van Rhenen en Wijk bij Duurstede. Ook komen in het boek Veenendaal, Renswoude en Amersfoort aan bod.

Kleurenaafbeeldingen in druk zijn een kostbare aangelegenheid. Er is echter gekozen voor een eenvoudige drukvorm, waarbij het dankzij subsidie mogelijk is een verkoopprijs van circa € 30,- te realiseren. Gezien de kosten zal er slechts een beperkte oplage van 50 stuks komen, omdat moeilijk in te schatten is of hier voldoende belangstelling voor bestaat.

Echter men kan op het boek, dat medio 2015 verschijnt, inschrijven door een e-mail met naam en adres te sturen naar: jongadj@planet.nl

Mocht er voldoende belangstelling bestaan, dan kan er voor een grotere oplage gekozen worden.

Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen e.o. Financieel jaarverslag 2014

	Balans		bedragen x 1 €	
	12/31/2014	12/31/2013	12/31/2014	12/31/2013
Activa				
Bank	5.909	6.397	38.026	35.173
Kas	169	119	44.104	41.689
Kapitaal	9.403	9.403		
Algemene reserve	18.416	12.225		
Resultaat	2.661	6.191		
Eigen vermogen	30.480	27.820		
Reservering inventaris	3.552	2.820		
Reservering projecten	10.072	11.049		
	44.105	41.689		

Investeringen in 2014:
 Beamer € 599
 Microfoon € 165

	Winst-en-verliesrekening		bedragen x 1 €	
	2014		2013	
	Werkelijk	Budget	2014	2013
contributies	12.900	12.825	13.115	
subsidies en opbrengsten anjercollecte	2.000	1.600	3.500	
inkomsten Commanderie	1.525	1300	-	
bijdragen introducees	99	90	98	
giften	1.116	800	1.162	
verkoop publicaties	2.098	1000	1.326	
opbrengst advertenties	1.200	1.600	1.600	
rente opbrengsten	188	200	314	
overige inkomsten	449	110	2.652	
	21.575	19.525	23.766	
oud Rhenen, incl. verzendkosten	6.032	6.310	5.554	
nieuwsbrief, incl. verzendkosten	127	220	333	
lezingen, incl. zaalhuur en convocaties	1.317	1.500	723	
kosten PR	100	200	124	
inkoop publicaties (incl. presentaties)	1.505		389	
gebruikersvergoeding Commanderie	4.392	4.392	4.392	
exploitatiekosten Commanderie	1.560	2.000	1.709	
WA- en inboedelverzekering	-	250	246	
vergader- en organisatiekosten	611	1.250	751	
kantoorartikelen; portokosten algemeen	782	800	752	
bankkosten (ING en RABO)	198	350	242	
abonnementen; KvK; webkosten	314	200	293	
verhuiskosten	-	2.500		
overige uitgaven	206	50	489	
reservingen meubilair en apparatuur	1.770	1.100	1.576	
	18.914	21.122	17.575	
Resultaat vereniging excl projecten	2.661	-1.597	6.191	

	Projecten		bedragen x 1 €		
	per 1-1-2014	dotaties (ontvangsten)	onttrekkingen (uitgaven)	resultaat projecten 2014	per 31-12-2014
Saldi Projecten:					
Virtueel Rhenen	3.552	6.860	8.877	-2.017	1.535
Digitale beeldbank	-3	3	-	3	-
Tentoonstelling 1939/1940	-	2.500	1.463	1.037	1.037
Cord Otting	7.500	-	-	-	7.500
Subtotaal Projecten	11.049	9.363	10.340	-977	10.072

Rhenen, 8 januari 2015
 Jaap Klootsema, penningmeester
 (met dank aan Pieter C. Vis)